

Σχολή Θετικών Επιστημών & Τεχνολογίας
Μεταπτυχιακή Εξειδίκευση Καθηγητών των Φυσικών Επιστημών

Διπλωματική Εργασία

Φύλο και Επιστήμη:

Η θέση των γυναικών στην μεταπολεμική ΕΣΣΔ

Θεοδώρα Δημαράκη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ιωάννα Κατσιαμπούρα

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

*Ευχαριστώ θερμά την κα Γιάννα Κατσιαμπούρα για την πολύτιμη βοήθειά της, την καθοδήγησή της,
καθώς και την υπομονή, την κατανόηση και την αμέριστη συμπαράστασή της.*

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσουμε την εξέλιξη της θέσης των γυναικών στις επιστημονικές και κοινωνικές δομές της Σοβιετικής Ένωσης κατά την μεταπολεμική περίοδο. Αναλύοντας τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την προώθηση της ισότητας των φύλων, η μελέτη αποκαλύπτει τον βαθμό ενσωμάτωσης των γυναικών στους επιστημονικούς τομείς και στην εργασία συνολικά. Επιπλέον, διερευνάται η σύγκριση μεταξύ των σοβιετικών και δυτικών προτύπων σχετικά με την εκπροσώπηση των γυναικών στην επιστήμη κατά την ίδια περίοδο. Μέσα από αυτή την ανάλυση, επιδιώκουμε να φωτίσουμε το ρόλο που έπαιξε το διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα στην θέση της γυναίκας και με ποιον τρόπο οι πολιτικές που ακολούθησε το σοσιαλιστικό κράτος της ΕΣΣΔ διαμόρφωσαν το ρόλο των γυναικών στην επιστήμη και την κοινωνία.

Μεθοδολογικά, η έρευνα στηρίζεται σε πληθώρα κυρίως δευτερογενών πηγών, συμπεριλαμβανομένων αρχειακών εγγράφων, ιστορικών κειμένων και σύγχρονων ερευνών, που παρέχουν διαφορετικές προοπτικές σχετικά με το ρόλο και τη συμβολή των γυναικών στη μεταπολεμική σοβιετική κοινωνία. Η σύγκριση των ευρημάτων με τις δυτικές χώρες αποκαλύπτει τα πλεονεκτήματα και τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι γυναίκες σε διαφορετικά πολιτικά και κοινωνικά συστήματα.

Τα ευρήματα της εργασίας υπογραμμίζουν την κρίσιμη σημασία των πολιτικών ισότητας των φύλων για την πρόοδο των γυναικών στην επιστήμη και την κοινωνία, καθώς και τη σημαντική επίδραση τέτοιων πολιτικών στην παγκόσμια ιστορία και την ανάπτυξη της επιστήμης.

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Περιεχόμενα.....	v
1 Η οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα στην Ρωσία (ΕΣΣΔ), από την Οκτωβριανή Επανάσταση μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.....	1
1.1 Οκτωβριανή Επανάσταση - Το πρώτο εργατικό κράτος	2
1.2 Η θέση της γυναίκας σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο.....	4
1.3 Β' Παγκόσμιος Πόλεμος - Η στροφή στην παραγωγή για την κάλυψη των πολεμικών αναγκών	
11	
1.4 Ο ρόλος που κλήθηκε να παίξει η γυναίκα σε αυτές τις συνθήκες	13
1.5 Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας μετά τη λήξη του πολέμου	16
2 Γυναίκα & επιστήμη.....	19
2.1 Η παιδεία στην ΕΣΣΔ – Πώς διαμορφώνονταν οι νέοι επιστήμονες.....	21
2.2 Πώς διαμορφώθηκε η συμμετοχή των γυναικών από το 1917 μέχρι το τέλος του Β' ΠΠ...	27
2.3 Οι γυναίκες στην Ιατρική.....	30
2.4 Οι γυναίκες στον αγώνα για την κατάκτηση του διαστήματος	33
2.5 Γυναίκες μηχανικοί.....	36
2.6 Οι γυναίκες στις Φυσικές Επιστήμες (έρευνα & τριτοβάθμια εκπαίδευση).....	39
2.7 Ακαδημία των Επιστημών	41
2.8 Βιοτεχνολογία και Γενετική Μηχανική	43
3 Ένας άλλος κόσμος - Η κατάσταση στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο (Σύγκριση).....	44
3.1 Πολιτική Ισότητα και Συμμετοχή των Γυναικών	45
3.2 Οικονομική Συμμετοχή και Αγορά Εργασίας.....	46
3.3 Κοινωνική Πολιτική και Οικογενειακή Ζωή.....	47
3.4 Εκπαίδευση και Επιστημονική Έρευνα	48
3.5 Συμπεράσματα	49
4 Συμπεράσματα και Επίδραση στην Παγκόσμια Ιστορία.....	50
5 Βιβλιογραφία.....	52

1 Η οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα στην Ρωσία (ΕΣΣΔ), από την Οκτωβριανή Επανάσταση μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

Η περίοδος από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μια καίρια φάση για τη Ρωσία, καθώς σηματοδότησε τη μετάβαση από τη φεουδαρχική αυτοκρατορία σε ένα σοσιαλιστικό κράτος. Η Οκτωβριανή Επανάσταση ανέτρεψε το τσαρικό καθεστώς και καθιέρωσε τη Σοβιετική Ένωση ως το πρώτο εργατικό κράτος στον κόσμο, θέτοντας τις βάσεις για την ανάπτυξη ενός νέου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος βασισμένου στις αρχές του σοσιαλισμού.

Η επανάσταση είχε βαθύ αντίκτυπο στη θέση της γυναίκας, η οποία απέκτησε νέες ευκαιρίες στην εργασία, την εκπαίδευση και την πολιτική συμμετοχή. Το σοβιετικό κράτος προώθησε πολιτικές που στόχευαν στην ισότητα των φύλων, καταργώντας παλιούς νόμους που διαιώνιζαν τις ανισότητες και εισάγοντας μέτρα που ενίσχυαν τη συμμετοχή των γυναικών στην κοινωνική και οικονομική ζωή.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε σημείο καμπής, καθώς η ανάγκη για την κάλυψη των πολεμικών αναγκών οδήγησε σε μια ριζική αναδιάρθρωση της παραγωγής και την ένταξη των γυναικών σε νέους ρόλους στη βιομηχανία και την επιστήμη. Η εμπειρία του πολέμου ανέδειξε τις δυνατότητες των γυναικών και συνέβαλε στη μακροπρόθεσμη αλλαγή της κοινωνικής τους θέσης.

Μετά τον πόλεμο, η Σοβιετική Ένωση βρέθηκε αντιμέτωπη με την πρόκληση της ανασυγκρότησης, αξιοποιώντας τις εμπειρίες και τις αλλαγές που προέκυψαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου για να οικοδομήσει μια νέα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα.

1.1 Οκτωβριανή Επανάσταση - Το πρώτο εργατικό κράτος

Η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 ήταν ένα κοσμοϊστορικό γεγονός που μετέτρεψε τη Ρωσία στο πρώτο σοσιαλιστικό κράτος στην ιστορία, καθιερώνοντας τη Σοβιετική Ένωση ως εναλλακτική στον καπιταλιστικό πολιτισμό (Al-Quraishi and Al-Karai, 2022). Υπήρξε ένα από τα πιο καθοριστικά γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας και επηρέασε βαθιά την παγκόσμια πολιτική και κοινωνική σκηνή για τον 20ό αιώνα και πέραν αυτού. Με επικεφαλής τους Μπολσεβίκους και υπό την καθοδήγηση του Βλαντίμιρ Ιλίτς Ουλιάνοφ, που έμεινε στην ιστορία με το ψευδώνυμο Λένιν, η επανάσταση επέφερε μια θεμελιώδη αλλαγή στο πολιτικό τοπίο της Ρωσίας, αντικαθιστώντας το υπάρχον σύστημα με τις σοσιαλιστικές ιδέες και με απώτερο στόχο την οικοδόμηση μιας κοινωνίας υπό την εξουσία του προλεταριάτου (Al-Quraishi and Al-Karai, 2022).

Σε διεθνές επίπεδο, η Οκτωβριανή Επανάσταση ενέπνευσε επαναστατικά κινήματα σε όλο τον κόσμο, ιδιαίτερα στην Ευρώπη και την Ασία. Η ίδρυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Κομιντέρν) το 1919 είχε ως στόχο την υποστήριξη επαναστατικών κινήματων παγκοσμίως. Η Σοβιετική Ένωση έγινε πρότυπο για κομμουνιστικά κόμματα σε πολλές χώρες, που έβλεπαν στον σοσιαλισμό την απάντηση στα δεινά του καπιταλισμού.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση άνοιξε το δρόμο για την ίδρυση της Σοβιετικής Ένωσης, του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους στην ιστορία, και είχε βαθύ αντίκτυπο στο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τοπίο της Ρωσίας, αλλά και του κόσμου. Αυτή η «μεγάλη έφοδος στον ουρανό», όπως την είχε χαρακτηρίσει ο ίδιος ο Λένιν, αμφισβήτησε τα υπάρχοντα πρότυπα και ιδεολογίες, αναδιαμορφώνοντας τον κοινωνικοπολιτικό ιστό της Ρωσίας και επηρεάζοντας τη διεθνή κοινότητα (Al-Quraishi and Al-Karai, 2022).

Η συμβολή των γυναικών στην Οκτωβριανή Επανάσταση ήταν κρίσιμη, καθώς δεν αποτέλεσαν απλώς παθητικές θεατές, αλλά ενεργούς συμμετέχοντες στη διαμόρφωση των νέων κοινωνικών δομών. Όπως αναφέρεται από τους McDermid και Hillyar, οι γυναίκες εργάτριες και οι γυναίκες της αγροτικής τάξης έπαιξαν κεντρικό ρόλο στην Επανάσταση, όντας μέρος της διαδικασίας ανατροπής του τσαρισμού και στηρίζοντας την εργατική τάξη στην επαναστατική προσπάθεια συμμετέχοντας ενεργά στις απεργίες και τις κοινωνικές κινητοποιήσεις. (J. McDermid & A. Hillyar, 1999)

Η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 υπήρξε ένα κομβικό σημείο στην ιστορία, με βαθιές και διαρκείς επιδράσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Από τη δημιουργία της Σοβιετικής Ένωσης και την άνοδο του σοσιαλισμού, μέχρι την έμπνευση επαναστατικών κινημάτων και τη διαμόρφωση του Ψυχρού Πολέμου, οι συνέπειές της διαμόρφωσαν τον κόσμο του 20ού αιώνα και συνεχίζουν να επηρεάζουν ιδεολογικοπολιτικά και να εμπνέουν με τα ιδανικά του Σοσιαλισμού τις νέες γενιές, σε κάθε χώρα. Μέσα από αυτήν αναδύθηκε ένα κράτος που στην προμετωπίδα του ήταν τα δικαιώματα του ανθρώπου ανάμεσα σε αυτά η γυναίκα και τα κοινά αλλά και ιδιαίτερα δικαιώματά της έγιναν υπόθεση του σοσιαλιστικού κράτους επηρεάζοντας την παγκόσμια τάξη με την εισαγωγή των σοσιαλιστικών ιδανικών σε κάθε χώρα.

1.2 Η θέση της γυναίκας σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο

Το κοινωνικοπολιτικό αποτύπωμα της Οκτωβριανής Επανάστασης παραμένει βαθιά ανεκρίζωτο στο πέρασμα του χρόνου, συνολικά αλλά και όσον αφορά στην εκ βάθρων αλλαγή της κοινωνικής θέσης των γυναικών. Με απαρχή την Παρισινή Κομμούνια (1871), ο Ρωσικός Οκτώβρης του 1917 αποτέλεσε τον επόμενο ιστορικό σταθμό της επαναστατημένης δράσης των γυναικών. Τις έφερε στο προσκήνιο του ιστορικού και κοινωνικού προτσές, ανατρέποντας μια σειρά κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές διακρίσεις και προκαταλήψεις, που επί αιώνες διατηρούνταν σε βάρος τους.

Την πτώση της τσαρικής αυτοκρατορίας ακολούθησε η απελευθέρωση εκατομμυρίων γυναικών από τα δεσμά του μεσαίωνα και της καταπίεσης στους ασιατικούς μουσουλμανικούς λαούς. Με βάση το οικογενειακό δίκαιο της εποχής, όλα τα περιουσιακά και κληρονομικά δικαιώματα στην οικογένεια ανήκαν στον σύζυγο. Είναι χαρακτηριστικές εκθέσεις για τη θέση της γυναίκας στην προεπαναστατική Κιργιζία, όπου επικρατούσε η πολυγαμία, η πώληση κοριτσιών, η κληροδοσία της γυναίκας με το θάνατο του συζύγου στον αδελφό του, η ενδοοικογενειακή βία που έφθανε μέχρι τη δολοφονία της γυναίκας (Tatybekov J. S., 1975).

Με αυτή την έννοια η συμμετοχή των γυναικών στην επανάσταση τον Οκτώβριο του 1917 αποκτά πολλαπλάσια σημασία: Πήραν ενεργό μέρος στις εξεγέρσεις, φρουρούσαν τα εργοστάσια, οργάνωσαν συνεργεία ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, έκαναν προπαγανδιστική δουλειά στο στρατό.

Ένα από τα πρώτα μέτρα του νεαρού σοβιετικού κράτους ήταν να καταργήσει όλους εκείνους τους νόμους που συντηρούσαν και ενέτειναν την ανισοτιμία των δύο φύλων, είτε σε σχέση με το θεσμό της οικογένειας, είτε και συνολικά στην κοινωνική ζωή. Μεταξύ άλλων, θεμελίωσε το δικαίωμα της εργαζόμενης γυναίκας στο εκλέγειν και εκλέγεσθαι, το δικαίωμα του διαζυγίου, την κοινωνική αναγνώριση και εξασφάλιση των παιδιών εκτός γάμου.

Αντιπάλεψε σχεδιασμένα τα μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού στις γυναίκες, που κληρονόμησε από την τσαρική αυτοκρατορία. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις το 0,3% των κιργιζικών γυναικών ήξεραν γραφή και ανάγνωση, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της πανενωσιακής απογραφής πληθυσμού του 1926 (Kanimetov A., 1969).

Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, η σοβιετική κυβέρνηση έθεσε ως προτεραιότητα την ενσωμάτωση των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία, υιοθετώντας νέες πολιτικές για την

αναδιάρθρωση της οικογένειας και της κοινωνίας. Όπως σημειώνει η Goldman, η συμβολή των γυναικών στην οικοδόμηση της νέας σοβιετικής κοινωνίας ήταν καίρια, καθώς οι κοινωνικές και οικογενειακές πολιτικές υποστήριζαν την πλήρη συμμετοχή τους στην οικονομία (Goldman, 1993).

Δόθηκε η δυνατότητα να αξιοποιηθεί το γυναικείο εργατικό δυναμικό καθολικά, πολύμορφα, παραγωγικά και ωφέλιμα για την νέα κοινωνία που οικοδομούνταν. Η πορεία αύξησης των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών στην εργασία ήταν αλματώδης: Από 30% προπολεμικά, ανέβηκε στο 40% τον Γενάρη του 1917 και το 1945 άγγιξε το 56%. Η εργασία έπαψε να είναι μόνο ανάγκη (εργασία του δούλου, εργασία του εργάτη, που τον σπρώχνει η ανάγκη), αλλά έγινε εργασία κοινωνική (Mandel, 1971).

Βέβαια, η γυναικεία συμμετοχή στην κοινωνική εργασία άνησε συνδυαστικά με γενικευμένα κρατικά μέτρα προστασίας της μητρότητας και του γυναικείου οργανισμού, σε αντίθεση με τις συνθήκες εργασίας στις βιομηχανικές μονάδες την περίοδο του Α Παγκοσμίου Πολέμου στην τσαρική αυτοκρατορία. Στην εν λόγω ιστορική περίοδο η μαζική ένταξη των γυναικών στη βιομηχανική παραγωγή έγινε με τους πιο άθλιους όρους, αυξάνοντας τα κέρδη των βιομηχάνων από το φθινό γυναικείο εργατικό δυναμικό. Η εντατικοποίηση της δουλειάς με βραδινές βάρδιες, με εργασία εκτός ωραρίου, καθιστούσε την εργάσιμη μέρα των εργατριών ατελείωτη, ενώ κανένας σχεδόν νόμος για την προστασία της εργαζόμενης γυναίκας δεν ήταν σε ισχύ. (Κολοντάι Α., 2016)

Παρά τις τεράστιες καταστροφές του Α Παγκοσμίου Πολέμου, η νεαρή σοβιετική εξουσία θεσμοθέτησε κανόνες προστασίας του γυναικείου οργανισμού, σύμφωνα με τον Κώδικα Εργασίας του 1918 (Κολοντάι Α., 2016) :

- Οι γυναίκες απαγορευόταν να εργάζονται υπερωρίες ή νυχτερινή βάρδια. Απαγορευόταν η γυναικεία εργασία σε τομείς της οικονομίας που η άρση βάρους ξεπερνούσε τα 4 κιλά ημερησίως.
- Καθιερώθηκε άδεια μητρότητας για 8 εβδομάδες πριν και 8 εβδομάδες μετά τον τοκετό, με πλήρεις αποδοχές. Κατόπιν θεσμοθετήθηκε και ένα επίδομα μητρότητας για τους πρώτους 6 μήνες ζωής του μωρού, που ισούταν με το μισό τοπικό χρηματικό εργασιακό εισόδημα.

- Εγκυμονούσες και θηλάζουσες μητέρες δικαιούνταν ένα επιπλέον συμπληρωματικό δελτίο για τρόφιμα και ρούχα, για το δεύτερο μισό της εγκυμοσύνης και για όλη την περίοδο του θηλασμού.
- Οι εργαζόμενη θηλάζουσα μητέρα είχε το δικαίωμα διαλλείματος 30 λεπτών για κάθε 3ωρο εργασίας, καθώς επίσης και απαλλάσσονταν της υποχρέωσης να εργάζονται σε απόσταση από την κατοικία μεγαλύτερη των 2 χλμ.

Δίπλα στην εργατική νομοθεσία, η σοβιετική εξουσία έδινε την ίδια βαρύτητα στο σχεδιασμό της καθημερινής ζωής της γυναίκας. Πρωτοπόρησε έναν αιώνα πριν -παρότι η προκαπιταλιστική καθυστέρηση που κληρονόμησε ήταν αξιοσήμαντη- σε κοινωνικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, σχεδίαζε την εκμηχάνιση μιας σειρά λειτουργιών του ατομικού νοικοκυριού. Στην Πετρούπολη το 1919-20 σχεδόν το 90% του συνολικού πληθυσμού συμμετείχε στην κοινωνική διατροφή. Στη Μόσχα πάνω από το 60% του πληθυσμού ήταν γραμμένοι στις τραπεζαρίες. Το 1920, 12 εκατομμύρια κατοίκων των πόλεων, περιλαμβανομένων και παιδιών, εξυπηρετούνταν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο από τα όργανα της κοινωνικής διατροφής . Από τα πρώτα χρόνια της σοσιαλιστικής οικοδόμησης διαμορφώθηκαν δημόσια εστιατόρια μέσα στους χώρους δουλειάς και σε ένα βάθος χρόνου δημόσια πλυντήρια και σιδερωτήρια, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην εν μέρει απαλλαγή της γυναίκας από τη «σκλαβιά του ατομικού νοικοκυριού» και τα «δεσμά της κατσαρόλας».(Κολοντάι Α., 2016)

Την ίδια στιγμή, οι Μπολσεβίκοι έβαλαν σε προτεραιότητα την ανάπτυξη δικτύου κρατικών παιδικών σταθμών, παιδικών κήπων και κατασκηνώσεων, υπηρεσιών Υγείας, Παιδείας, την κάλυψη των επισιτιστικών, στεγαστικών αναγκών του λαού. Και εδώ τα στοιχεία είναι αποκαλυπτικά: Προεπαναστατικά, μόλις 150 παιδικοί σταθμοί λειτουργούσαν στην Ρωσία, ενώ το 1936 οι ανάγκες 700.000 νηπίων καλύπτονταν από νηπιαγωγεία σε πόλεις, εργοστασιακά συγκροτήματα και συλλογικά αγροκτήματα.(Κολοντάι Α., 2016) Το 1969 υπήρχαν 9.000.000 χώροι ημερήσιας φροντίδας βρεφών και προνηπίων (Mandel, 1971).

Η ομαλή ψυχοσωματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού δεν ήταν αποκλειστικά ατομική - οικογενειακή υπόθεση, ούτε υπήρχαν οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί περιορισμοί στην πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες. Μέσω της κοινωνικής - κρατικής στήριξης, ο αρμονικός συνδυασμός της οικογενειακής και κοινωνικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών

διαμόρφωνε τις προϋποθέσεις ώστε η σχέση μητέρας – παιδιού να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο.

Η κοινωνική προστασία της μητρότητας εξασφαλιζόταν, πέρα από τις μαιευτικές κλινικές στα γενικά νοσοκομεία, και μέσα από τις μαιευτικές κλινικές στις πόλεις, στα βιομηχανικά και περιφερειακά κέντρα, με ιδιαίτερη φροντίδα για τις γυναίκες στην ύπαιθρο. Από τη δεκαετία του '30, εξασφαλιζόταν η παροχή μαιευτικής βοήθειας κατ' οίκον (Ιζβέστια, 1936). Το εργατικό κράτος ιεράρχησε την στήριξη και καθοδήγηση της μητέρας και συνολικά των γυναικών, αναπτύσσοντας σημαντικά τα Κέντρα Μάνας και Παιδιού, τους συμβουλευτικούς σταθμούς γυναικών, τα προγράμματα οικογενειακού προγραμματισμού, καθώς και θεσμοθετώντας, εντός του πλαισίου της σοβιετικής εξουσίας, τμήμα Μητρικής Προστασίας και Βοήθειας στα Βρέφη. Ξεχωριστή ήταν η μέριμνα για τις ανύπαντρες μητέρες, όπου η επιπλέον κρατική βοήθεια που παρέχονταν διαρκούσε μέχρι το παιδί να φτάσει στην ηλικία των 12 ετών.

Η εργατική εξουσία, από τα πρώτα της κιόλας βήματα, προσανατολίστηκε στην διαμόρφωση τέτοιων συνθηκών, ώστε να διασφαλίζεται η ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην κοινωνική και οικονομική ζωή για την οικοδόμηση της νέας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Μια γυναίκα, η Αλεξάντρα Κολοντάι διορίζεται κομισάριος του λαού στην Κοινωνική Πρόνοια.

Η Αλεξάνδρα Κολοντάι θεωρείται μια από τις πιο σημαντικές μορφές του σοσιαλιστικού φεμινισμού. Μέσα από το έργο της, επεδίωξε την απελευθέρωση των γυναικών μέσω κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση της Σοβιετικής Ένωσης. Πίστευε ότι η αληθινή απελευθέρωση των γυναικών θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω του σοσιαλισμού, αφού η αιτία της γυναικείας ανισοτιμίας και καταπίεσης είναι βαθιά ριζωμένη στην εκμεταλλευτική ταξική κοινωνία και μόνο όταν η ανθρωπότητα απαλλαγεί από την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο θα βρει χώρο η πραγματική και ολοκληρωτική ισοτιμία των φύλων. Μια από τις επαναστατικές ιδέες της ήταν η κοινοτική ανατροφή των παιδιών. Πρότεινε ότι σε μια σοσιαλιστική κοινωνία, η ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών θα έπρεπε να περάσει από την ατομική οικογένεια στην κοινότητα ή το κράτος. Αυτό θα απελευθέρωνε τις γυναίκες από τα βάρη των οικιακών εργασιών και της φροντίδας των παιδιών, επιτρέποντάς τους να συμμετέχουν ενεργά στην εργασία και την πολιτική ζωή. Η Κολοντάι ήταν πρωτοπόρος στη δημιουργία του Zhenotdel, του τμήματος γυναικών του Κομμουνιστικού Κόμματος, το οποίο επικεντρωνόταν στην κινητοποίηση των

γυναικών εργατών και αγροτισσών. Ο θεσμός αυτός έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση πολλών νομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων για τις γυναίκες κατά τα πρώτα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης. Η Κολοντάι τόνιζε τη σημασία της εκπαίδευσης στην απελευθέρωση των γυναικών. Πίστευε ότι η εκπαίδευση των γυναικών, ιδιαίτερα της εργατικής τάξης, ήταν κρίσιμη για την πολιτική και κοινωνική τους ενδυνάμωση. Αυτό περιλάμβανε όχι μόνο τη βασική εκπαίδευση αλλά και την πολιτική μόρφωση, ώστε να κατανοούν τον ρόλο τους στην οικοδόμηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας. (Gianna Katsiampoura, 2015)

Η Κολοντάι έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών και νομικών πλαισίων του Σοβιετικού Κράτους για τα δικαιώματα των γυναικών στη Σοβιετική Ένωση και θεωρείται παγκοσμίως ως πρωτοπόρα μορφή στο κίνημα για την ισότητα των φύλων.

Ακόμη μια εξέχουσα επαναστάτρια και φεμινίστρια που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη Μπολσεβίκικο κίνημα και στον αγώνα για τα δικαιώματα των γυναικών, ήταν η Ινέσσα Αρμάντ. Γεννημένη στη Γαλλία, εντάχθηκε στο ρωσικό σοσιαλιστικό κίνημα μετά τη μετανάστευσή της στη Ρωσία, όπου ανέπτυξε στενή σχέση με τον Λένιν. Η Αρμάντ αφιέρωσε μεγάλο μέρος της δράσης της στην οργάνωση των εργατριών και στην εκπαίδευση των γυναικών, ενώ κι αυτή συμμετείχε ενεργά στο Zhenotdel, το Γυναικείο Τμήμα του Κομμουνιστικού Κόμματος. Υποστήριζε την ισότητα των φύλων, την απελευθέρωση των γυναικών από τις παραδοσιακές οικογενειακές δομές και την ενεργή συμμετοχή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Στη διάρκεια της επαναστατικής της δράσης, η Αρμάντ, όπως και η συντρόφισσά της Κολοντάι, τόνιζε τη σημασία της εκπαίδευσης των γυναικών και της εμπλοκής τους σε όλες τις πτυχές του σοσιαλιστικού κράτους, δίνοντας έμφαση στη γυναικεία χειραφέτηση ως κεντρικό στοιχείο της οικοδόμησης του σοσιαλισμού.

Εικόνα 1: Αλεξάνδρα Κολοντάι

Σύμβολο αυτού του ουσιαστικού προσανατολισμού στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών αποτέλεσε η Πάσα Αγγελίνα, η οποία έγινε η πρώτη Ελληνίδα βουλευτρια του Ανώτατου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ, το 1937, λίγο πριν συμπληρώσει τα 25 της χρόνια, τη στιγμή που οι γυναίκες στην Ελλάδα δεν είχαν καν δικαίωμα ψήφου (Πάσα Αγγελίνα, 2017). Το σοβιετικό κράτος γίνεται το πρώτο κράτος στον κόσμο, που εξασφαλίζει στη γυναίκα το δικαίωμα να εκλέγει και να εκλέγεται: το 1926 εκλέγονται στα σοβιέτ 620.000 γυναίκες και έξι στην κυβέρνηση, ενώ το 1927 εκλέχτηκαν 747.000 .

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι τα πολιτικά δικαιώματα αφορούσαν καθολικά όλες τις εργαζόμενες γυναίκες, όχι μια μειοψηφία του γυναικείου πληθυσμού, όπως αποτυπώνεται στις σύγχρονες συνθήκες από τις εκθέσεις και το ενδιαφέρον των διακρατικών, ιμπεριαλιστικών οργανισμών (ΔΝΤ, ΟΟΣΑ, ΕΕ, ΝΑΤΟ), για τη συμμετοχή των αστών γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων.

Βέβαια, η εξασφάλιση της καθολικότητας ενός τέτοιου δικαιώματος δε συνεπάγεται αυτόματα και την άνοδο της γυναικείας συμμετοχής στα όργανα εξουσίας. Με βάση τα στοιχεία του 1921, ενώ τα ποσοστά συμμετοχής σε τομείς με μεγάλη συγκέντρωση γυναικείου εργατικού δυναμικού, όπως στη δημόσια διατροφή και στις κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας της οικογένειας, ήταν αρκετά υψηλά – άγγιζαν το 70%, ωστόσο οι εκλεγμένες γυναίκες στα όργανα των σοβιέτ αποτελούσαν το 30-35%. (Κολοντάι Α., 2016)

Οι νομικές ρυθμίσεις στο οικογενειακό δίκαιο μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση αποτελούσαν μόνο το πρώτο βήμα για τη διαμόρφωση των ισότιμων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων στα πλαίσια του γάμου. Η πορνεία, ως χυδαία μορφή εμπορευματοποίησης του σώματος, οικονομικού, κοινωνικού καταναγκασμού της γυναίκας που ανθίζει στην αστική κοινωνία, έβρισκε όλο και λιγότερο έδαφος στο νεαρό σοβιετικό κράτος . Αντίστοιχα, από τα μέσα της δεκαετίας του '20 δόθηκε προτεραιότητα σε καμπάνιες ενημέρωσης, διαφώτισης στο γυναικείο πληθυσμό στα βόρεια της Ασίας, όπου η επίδραση των θρησκευτικών, πολιτιστικών παραδόσεων παρέμενε ισχυρή. (Karakeena S., 1978) Περιελάβανε, πρώτα απ' όλα, την έξοδο της γυναίκας στην κοινωνική, πολιτική ζωή και την παραγωγική εργασία, και ακολούθως την αποδέσμευσή της από μία σειρά υποχρεώσεων για τη φροντίδα της οικογένειας και του νοικοκυριού. Ορισμένες γυναίκες, κάτω από την επίδραση αυτής της διαφωτιστικής δουλειάς, προχωρούσαν σε ριζοσπαστικές πράξεις, όπως τη δημόσια αφαίρεση της μαντίλας, ως στοιχείου της ενδουμασίας ενσωματωμένου στον πολιτισμό, στις

εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις που έχουν ως βάση αναχρονιστικές απόψεις για τη θέση της γυναίκας. Όμως η πείρα αυτή έκανε φανερό ότι δεν αρκούν αστικές νομικές προσαρμογές για την ουσιαστική αντιμετώπιση τέτοιων βαθιά ριζωμένων, σύνθετων κοινωνικών ζητημάτων, όπως η γυναικεία ανισοτιμία και χειραφέτηση. Η σοβιετική κυβέρνηση εισήγαγε πολλές πολιτικές για την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων, ωστόσο η εφαρμογή τους αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις. Όπως αναφέρει η Goldman, η προσπάθεια για την ενσωμάτωση των γυναικών στην παραγωγή και την οικογένεια συνοδεύτηκε από κοινωνικές αντιστάσεις. (Goldman, 1993)

Οι εκτιμήσεις για τις αλλαγές στη νομοθεσία του πρώτου εργατικού κράτους όσον αφορά στα δικαιώματα των γυναικών χρειάζεται να ιδωθούν μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, με βάση τη συζήτηση που τις συνόδευε, τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές συνθήκες που επικρατούσαν, το επίπεδο της επιστημονικής γνώσης, σε σύγκριση με τις συνθήκες ζωής και εργασίας των γυναικών στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες της αντίστοιχης ιστορικής περιόδου.

Η φλόγα της Οκτωβριανής Επανάστασης έριξε φως στα αίτια του γυναικείου ζητήματος, που έχει τις ρίζες του βαθιά στην απαρχή των ίδιων των τάξεων και στην πρώτη εκμεταλλευτική κοινωνία. Ταυτόχρονα, όμως, ανέδειξε και όλες εκείνες τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές προϋποθέσεις ώστε να μουν οι βάσεις για την κατάκτηση της ισοτιμίας και της χειραφέτησης της γυναίκας, μέσα από την πείρα της οικοδόμησης του πρώτου εργατικού κράτους.

1.3 Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος - Η στροφή στην παραγωγή για την κάλυψη των πολεμικών αναγκών

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή για την οικονομική και κοινωνική δομή της Σοβιετικής Ένωσης, σηματοδοτώντας μια ριζική αλλαγή στις προτεραιότητες της παραγωγής και στην ενσωμάτωση των γυναικών στην οικονομία και την επιστήμη. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, η Σοβιετική Ένωση βρέθηκε αντιμέτωπη με την ανάγκη για μαζική κινητοποίηση των πόρων της, ανθρώπινων και υλικών, για την αντιμετώπιση των στρατιωτικών προκλήσεων που έθεσε η ναζιστική εισβολή. Αυτή η ανάγκη οδήγησε σε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές, καθώς οι γυναίκες κλήθηκαν να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο στην παραγωγική διαδικασία και τη στρατιωτική προσπάθεια (Edmondson, 1992).

Η στρατιωτική και οικονομική στρατηγική της Σοβιετικής Ένωσης επικεντρώθηκε στην ταχεία αναδιάρθρωση της βιομηχανικής παραγωγής προς την κατεύθυνση της κάλυψης των πολεμικών αναγκών. Οι βιομηχανίες που προηγουμένως ήταν αφιερωμένες στην πολιτική παραγωγή, μετατράπηκαν γρήγορα σε εργοστάσια παραγωγής όπλων, πυρομαχικών, και άλλων πολεμικών εφοδίων. Αυτή η στροφή συνοδεύτηκε από την ανάγκη για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, το οποίο, δεδομένου ότι πολλοί άνδρες βρέθηκαν στο μέτωπο, έπρεπε να συμπληρωθεί από γυναίκες. Οι γυναίκες αποτέλεσαν το 80% του εργατικού δυναμικού στις γεωργικές κολεκτίβες και περίπου το 52% της βιομηχανικής παραγωγής μέχρι το 1945, επιδεικνύοντας την αποφασιστική τους συμβολή στην πολεμική οικονομία (Ichikawa, 2018).

Η συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγή δεν περιορίστηκε στις παραδοσιακά «θηλυκές» εργασίες, όπως η υφαντουργία και η γεωργία. Αντίθετα, οι γυναίκες κλήθηκαν να αναλάβουν ρόλους που προηγουμένως θεωρούνταν αποκλειστικό πεδίο των ανδρών, όπως η εργασία στις βαριές βιομηχανίες και η στρατιωτική παραγωγή (Edmondson, 1992). Αυτή η αλλαγή δεν ήταν απλώς μια προσωρινή ανάγκη, αλλά έθεσε τις βάσεις για τη μετέπειτα συμμετοχή των γυναικών στην οικονομία της Σοβιετικής Ένωσης μετά τον πόλεμο.

Η συμβολή των γυναικών δεν περιορίστηκε μόνο στο οικονομικό πεδίο αλλά επεκτάθηκε και στον επιστημονικό τομέα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι γυναίκες συμμετείχαν σε ερευνητικά προγράμματα που σχετίζονταν με την άμυνα, την ιατρική, και τη βιομηχανική καινοτομία. Οι γυναίκες επιστήμονες συνέβαλαν στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και στη βελτίωση της παραγωγικότητας, παίζοντας έναν ζωτικό ρόλο στην επιτυχία της σοβιετικής πολεμικής προσπάθειας (Graham, 1990).

Παρά τις θεσμικές αλλαγές και τις κρατικές πολιτικές που στόχευαν στην προώθηση της ισότητας των φύλων, οι γυναίκες συνέχισαν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις και περιορισμούς, ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβασή τους σε υψηλότερες θέσεις ευθύνης και σε ερευνητικούς ρόλους (Pic, 2018). Ωστόσο, η εμπειρία του πολέμου ανέδειξε τις δυνατότητες των γυναικών και συνέβαλε στη μακροπρόθεσμη αλλαγή της αντίληψης της κοινωνίας σχετικά με τον ρόλο τους στην επιστήμη και την οικονομία.

Μετά το τέλος του πολέμου, οι γυναίκες διατήρησαν τη θέση τους σε πολλούς τομείς της βιομηχανίας και της επιστήμης, και οι εμπειρίες που αποκόμισαν κατά τη διάρκεια του πολέμου έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης. Οι θετικές επιπτώσεις της ενσωμάτωσης των γυναικών στην πολεμική προσπάθεια αναγνωρίστηκαν από το σοβιετικό κράτος, το οποίο συνέχισε να προωθεί πολιτικές για την περαιτέρω ισότητα των φύλων στην επιστήμη και την εκπαίδευση (Ichikawa, 2018).

Γίνεται φανερό πως η ανάγκη για άμεση προσαρμογή στις πολεμικές συνθήκες και ταυτόχρονα η συμμετοχή των γυναικών σε αυτή τη διαδικασία είχαν βαθιές και μακροχρόνιες επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική δομή της Σοβιετικής Ένωσης, διαμορφώνοντας μια νέα αντίληψη για τον ρόλο των γυναικών στην κοινωνία και την επιστήμη.

1.4 Ο ρόλος που κλήθηκε να παίζει η γυναίκα σε αυτές τις συνθήκες

Οι γυναίκες έπαιξαν έναν καθοριστικό ρόλο στη σοβιετική νίκη ενάντια στον ναζισμό στον Μεγάλο Πατριωτικό Πόλεμο, 1941-1945. Η Σοβιετική Ένωση, όχι μόνο κινητοποίησε τις γυναίκες για τις ανάγκες στα μετόπισθεν σε πρωτοφανή βαθμό συγκριτικά με άλλες χώρες, αλλά τις αξιοποίησε μοναδικά για να υπηρετήσουν στον στρατό. Σε αντίθεση με τις περισσότερες άλλες χώρες που συμμετείχαν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ειδικά τη ναζιστική Γερμανία, η οποία ήταν απρόθυμη να κινητοποιήσει τις γυναίκες σε οποιοδήποτε μέτωπο, οι σοβιετικές γυναίκες ανέλαβαν ρόλους στη βιομηχανία, τη γεωργία και τον στρατό, πεδία που έως τότε την αποκλειστικότητα κατείχαν οι άντρες (Anna Krylova, 2010), (R. Markwick, 2012). Έχει σημασία να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο το σοβιετικό κράτος κατάφερε αυτή τη μαζική κινητοποίηση εκατομμυρίων γυναικών μπροστά στις απαιτητικές ανάγκες του πολέμου.

Ο ρόλος που κλήθηκε να παίζει η γυναίκα σε συνθήκες πολέμου ήταν κυρίως στον τομέα της οικογένειας, της γεωργίας και της βιομηχανίας. Οι γυναίκες κλήθηκαν να αναλάβουν τον πρωταρχικό φόρτο στον εσωτερικό τομέα, αποδεσμεύοντας τους άνδρες για το μέτωπο. Κατά τη διάρκεια της σταλινικής περιόδου, η σοβιετική κυβέρνηση ενίσχυσε τις πολιτικές που αποσκοπούσαν στην ενσωμάτωση των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία. Η εντατικοποίηση της βιομηχανικής εργασίας για τις γυναίκες συνοδεύτηκε από τις δυσκολίες διαχείρισης της οικογενειακής ζωής, καθώς οι γυναίκες έπρεπε να ανταποκριθούν τόσο στις απαιτήσεις της παραγωγής όσο και στις οικογενειακές υποχρεώσεις. (Goldman, 1993)

Η δεκαετία του 1930 αποτέλεσε μια περίοδο σημαντικών αλλαγών στη νομοθεσία της Σοβιετικής Ένωσης, ιδίως σε σχέση με την οικογενειακή πολιτική και τα δικαιώματα των γυναικών. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η κυβέρνηση του Στάλιν προχώρησε σε μια σειρά νομοθετικών μέτρων που ενίσχυναν την παραδοσιακή έννοια της οικογένειας, ενώ ταυτόχρονα επέβαλλαν αυστηρούς περιορισμούς στις ελευθερίες που είχαν θεσπιστεί τις προηγούμενες δεκαετίες.

Μία από τις κεντρικές αλλαγές ήταν η απαγόρευση των αμβλώσεων το 1936. Αυτή η νομοθεσία αποτέλεσε το επιστέγασμα μιας εκστρατείας ενίσχυσης της οικογενειακής ευθύνης και αντιμετώπισης του φαινομένου των ανεύθυνων συμπεριφορών προς την οικογένεια. Η νέα νομοθεσία όριζε αυστηρές ποινές τόσο για τους γιατρούς που εκτελούσαν τις αμβλώσεις όσο και για τις γυναίκες που τις επιδίωκαν. Παράλληλα, παρέχονταν επιδόματα και άλλες

οικονομικές ενισχύσεις στις μητέρες, κυρίως σε όσες είχαν πολυμελείς οικογένειες (Goldman, 1993).

Άλλη σημαντική τροποποίηση αφορούσε την αύξηση των δυσκολιών στο διαζύγιο. Η κυβέρνηση κατήργησε την προηγούμενη πρακτική των "διαζυγίων μέσω ταχυδρομικής κάρτας" και απαίτησε και οι δύο σύζυγοι να εμφανίζονται στο γραφείο του ληξιαρχείου (ZAGS) για την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ενώ το κόστος των διαζυγίων αυξήθηκε σημαντικά για να αποθαρρύνει αυτή την πρακτική (Goldman, 1993).

Η περίοδος πριν την έναρξη του Β' ΠΠ χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια επαναφοράς της κλασικής έννοιας της οικογένειας, προσανατολίστηκε στην ενίσχυση του πατρικού και μητρικού ρόλου, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανατροφή των παιδιών. Τα κρατικά ιδρύματα για παιδιά ήταν υπερφορτωμένα και η κυβέρνηση έθεσε στόχο να μειώσει το βάρος αυτό, ενθαρρύνοντας τους γονείς να φροντίζουν τα παιδιά τους και καθιστώντας τις εγκαταστάσεις παιδικής μέριμνας προσβάσιμες μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (Goldman, 1993). Η περίοδος αυτή, λοιπόν, χαρακτηρίστηκε από αυστηρή νομοθετική ρύθμιση της οικογενειακής ζωής και την ενίσχυση του κρατικού ελέγχου, με κύριο στόχο την προστασία της οικογένειας, αλλά και την αντιμετώπιση της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί από τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής.

Παρ' όλα αυτά, η σοβιετική συνταγματική μεταρρύθμιση του 1936 παρείχε νομική ισότητα με τους άνδρες για τις σοβιετικές γυναίκες. Ταυτόχρονα ενθαρρύνονταν να εργαστούν και να προετοιμαστούν για τον πόλεμο. Τη δεκαετία του 1930, εκατομμύρια γυναίκες εισήλθαν σε επαγγέλματα που προηγουμένως ήταν ανδροκρατούμενα. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στους τομείς της βαριάς βιομηχανίας και των εργοστασίων, όπου οι γυναίκες αποτέλεσαν κρίσιμο παράγοντα για την εκπλήρωση των στόχων της βιομηχανικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης (J. Mcdermid & A. Hillyar, 1999).

Το 1937, οι γυναίκες αποτελούσαν το 52,7% του πληθυσμού – υπήρχαν οκτώ εκατομμύρια περισσότερες γυναίκες από άνδρες. Μέχρι το 1939, οι γυναίκες αποτελούσαν το 38% του βιομηχανικού εργατικού δυναμικού, ωστόσο, μεταξύ 1943 και 1944, ο αριθμός των γυναικών στη βιομηχανία αυξήθηκε στο 52%. Επιπλέον, το 1945, οι γυναίκες αποτελούσαν το 80% του εργατικού δυναμικού στις γεωργικές κολεκτίβες (Ilic, 2018). Οι γυναίκες εκπαιδεύονταν και στρατιωτικά, αλλά και σε αθλήματα και φυσική κατάσταση, ενώ οργανώνονταν καμπάνιες με αφίσες που τις απεικονίζουν να πετούν, να πυροβολούν. Χαρακτηριστικά ηρωικά

παραδείγματα αναδείχθηκαν από τα σπλάχνα της εργατικής τάξης, όπως η Λουντμίλα Παβλιτσένκο, η Ρόσα Σανίνα και άλλες σοβιετικές γυναίκες, που έμειναν στην ιστορία.

Εικόνα 2: Ρόσα Σανίνα

Εικόνα 3: Λουντμίλα Παβλιτσένκο

1.5 Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας μετά τη λήξη του πολέμου

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Σοβιετική Ένωση βρέθηκε σε μια κρίσιμη καμπή της ιστορίας της. Ο πόλεμος είχε αφήσει πίσω του βαθιές πληγές, με τις υποδομές κατεστραμμένες, τις βιομηχανίες ερειπωμένες και τον πληθυσμό εξαντλημένο από τις τεράστιες ανθρώπινες απώλειες. Η χώρα αντιμετώπιζε την ανάγκη για άμεση ανασυγκρότηση, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε να εδραιώσει τη θέση της ως παγκόσμια υπερδύναμη σε ένα νέο γεωπολιτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε με το τέλος του πολέμου.

Ανασυγκρότηση της Βιομηχανίας και της Οικονομίας

Η Σοβιετική ηγεσία, υπό τον Ιωσήφ Στάλιν, έθεσε ως προτεραιότητα την ανασυγκρότηση της βιομηχανίας και την αποκατάσταση των υποδομών που είχαν καταστραφεί από τον πόλεμο. Η μεταπολεμική οικονομική πολιτική επικεντρώθηκε στην αναδόμηση των παραγωγικών δομών της χώρας, με την προτεραιότητα να δίνεται στη βαριά βιομηχανία και την παραγωγή στρατιωτικού εξοπλισμού. Αυτή η προσέγγιση αντανάκλωνε την ανάγκη της Σοβιετικής Ένωσης να διατηρήσει την αμυντική της ικανότητα και να επαναβεβαιώσει την ισχύ της σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ένα από τα κύρια εργαλεία για την ανασυγκρότηση της οικονομίας ήταν το Πενταετές Σχέδιο (1946-1950), το οποίο στόχευε στην αποκατάσταση των βιομηχανικών κέντρων και την αύξηση της παραγωγής. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει ο Hiroshi Ichikawa, η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 73% μέχρι το 1950, με την παραγωγή χάλυβα και άνθρακα να αυξάνεται κατά 88% και 53% αντίστοιχα (Ichikawa, 2018). Παράλληλα, η Σοβιετική Ένωση έκανε σημαντικά βήματα στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και στη βελτίωση της παραγωγικότητας, χρησιμοποιώντας την εμπειρία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Η Κοινωνική Ανασυγκρότηση και η Θέση των Γυναικών

Η κοινωνική ανασυγκρότηση ήταν εξίσου σημαντική για τη Σοβιετική Ένωση. Ο πόλεμος είχε επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον κοινωνικό ιστό της χώρας, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τον ρόλο των γυναικών. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι γυναίκες είχαν αναλάβει κρίσιμους ρόλους στη βιομηχανία, τη γεωργία και τον στρατό, και αυτή η συμμετοχή τους συνέχισε και μετά τον πόλεμο.

Η κυβέρνηση προσπάθησε να διατηρήσει τη συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία, ενισχύοντας τις πολιτικές για την ισότητα των φύλων και τη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία. Οι πολιτικές του σοβιετικού κράτους προώθησαν την ισότητα των φύλων με ειδικές ρυθμίσεις που στόχευαν στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην επιστήμη και την εκπαίδευση. Η συμμετοχή των γυναικών στην επιστημονική έρευνα αυξήθηκε σημαντικά κατά τη δεκαετία του 1960 (Ilic, 2018).

Στη Σοβιετική Ένωση μετά τον πόλεμο, η κυβέρνηση επεδίωξε να ενσωματώσει τις γυναίκες στην επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη, αναγνωρίζοντας τη σημασία τους για την ανασυγκρότηση της χώρας. Γυναίκες ενθαρρύνθηκαν να σπουδάσουν και να εργαστούν σε επιστημονικούς τομείς, όπου συμμετείχαν ενεργά σε στρατηγικούς παραγωγικούς τομείς. Παρόλα αυτά, οι γυναίκες συνέχισαν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις και διακρίσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβαση σε ανώτερες θέσεις ευθύνης και επαγγελματικής εξέλιξης. Οι κρατικές πολιτικές για την προστασία της μητρότητας και της παιδικής φροντίδας, όπως η παροχή αδειών μητρότητας και η δημιουργία παιδικών σταθμών, ενίσχυσαν τη δυνατότητα των γυναικών να παραμείνουν στην παραγωγή, αλλά οι κοινωνικές προσδοκίες και οι παραδοσιακοί ρόλοι συνέχισαν να περιορίζουν τις επιλογές τους (Edmondson, 1992).

Η Αγροτική Οικονομία και οι Κοινωνικές Αλλαγές

Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίστηκε επίσης από την ανάγκη για ανασυγκρότηση της αγροτικής οικονομίας. Η γεωργία είχε υποστεί σοβαρές ζημιές κατά τη διάρκεια του πολέμου, με αποτέλεσμα την πτώση της παραγωγής και την επιδείνωση της διατροφικής κατάστασης του πληθυσμού. Η σοβιετική κυβέρνηση επιχείρησε να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα μέσω της κολεκτιβοποίησης και της αναδιάρθρωσης των αγροτικών δομών (Ichikawa, 2018)..

Η συμμετοχή των γυναικών στην αγροτική παραγωγή ήταν καθοριστική, καθώς αποτέλεσαν το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού στις κολεκτίβες. Σύμφωνα με τα στοιχεία, μέχρι το 1945 οι γυναίκες αποτελούσαν το 80% του αγροτικού εργατικού δυναμικού (Ichikawa, 2018). Η συμβολή τους στην αποκατάσταση της γεωργικής παραγωγής ήταν κρίσιμη για την επιβίωση της χώρας κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

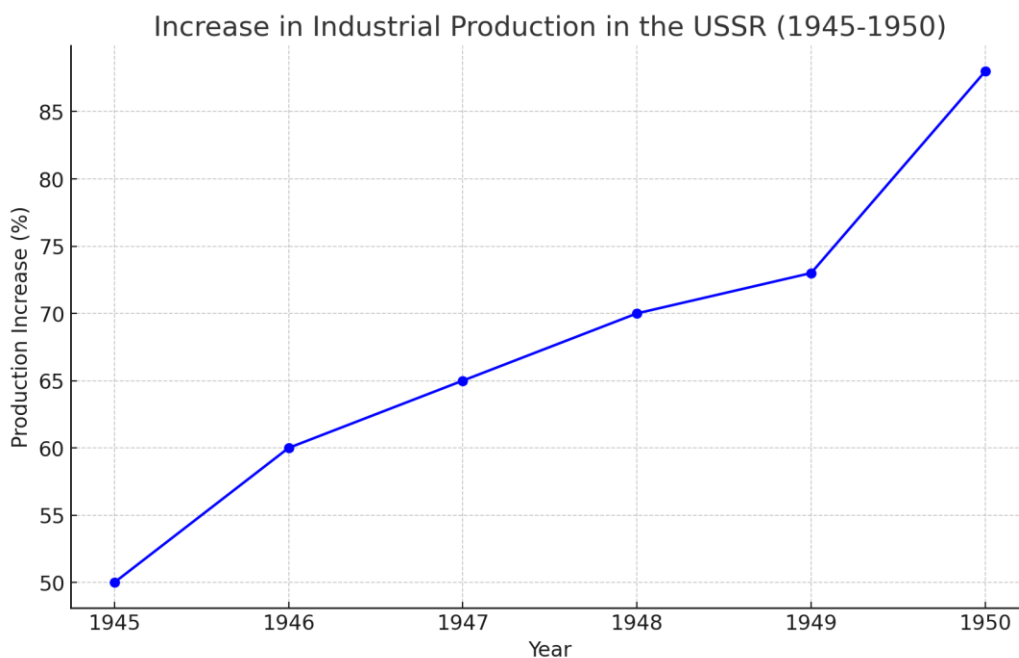
Η Επιστημονική και Τεχνολογική Ανάπτυξη

Η μεταπολεμική Σοβιετική Ένωση συνέχισε να επενδύει στην επιστήμη και την τεχνολογία ως βασικά μέσα για την οικονομική ανάπτυξη και τη διεθνή ισχύ της χώρας. Οι γυναίκες

συνέχισαν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιστημονική κοινότητα, ιδιαίτερα σε τομείς όπως η ιατρική, η μηχανική και οι φυσικές επιστήμες.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, πολλές γυναίκες επιστήμονες είχαν συμβάλει στην ανάπτυξη τεχνολογιών που ενίσχυσαν την πολεμική προσπάθεια. Μετά τον πόλεμο, αυτές οι γνώσεις και εμπειρίες χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών που είχαν εφαρμογή στην ειρηνική παραγωγή και τη βιομηχανία. Η συμμετοχή των γυναικών στην έρευνα και την καινοτομία συνέβαλε στη διατήρηση της Σοβιετικής Ένωσης ως πρωτοπόρου σε διάφορους επιστημονικούς τομείς (Graham, 1990).

Πίνακας 1

Συμπεράσματα

Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της Σοβιετικής Ένωσης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίστηκε από έντονες προσπάθειες για ανασυγκρότηση και ανάπτυξη. Παρά τις τεράστιες προκλήσεις, η χώρα κατάφερε να ανακάμψει και να αναπτύξει τη βιομηχανία, την αγροτική παραγωγή και την επιστήμη, με τη συμβολή των γυναικών να είναι καθοριστική. Οι πολιτικές του σοβιετικού κράτους για την ισότητα των φύλων και την ανάπτυξη της παραγωγής δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

2 Γυναίκα & επιστήμη

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στη θέση των γυναικών στην επιστήμη στη Σοβιετική Ένωση, από την περίοδο της Οκτωβριανής Επανάστασης μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τις δεκαετίες που ακολούθησαν. Η Σοβιετική Ένωση ανέπτυξε ένα μοναδικό μοντέλο εκπαίδευσης και επιστημονικής ανάπτυξης, στο οποίο οι γυναίκες έπαιζαν σημαντικό ρόλο. Το κράτος, αναγνωρίζοντας τη σημασία της επιστήμης για την ανάπτυξη της χώρας, ενσωμάτωσε τις γυναίκες στα εκπαιδευτικά και ερευνητικά του προγράμματα, δημιουργώντας τις βάσεις για την ισότιμη συμμετοχή τους στην επιστήμη.

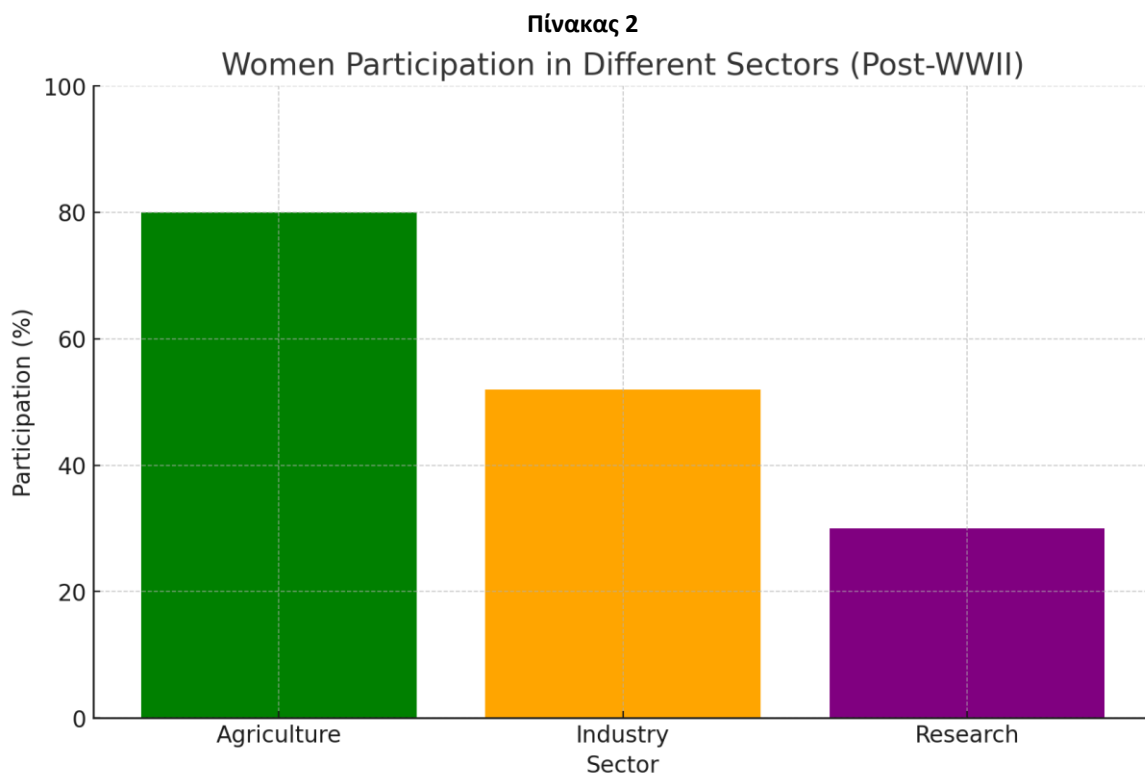
Το κεφάλαιο ξεκινά με την ανάλυση του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος και της διαδικασίας με την οποία διαμορφώνονταν οι νέοι επιστήμονες. Η παιδεία στην ΕΣΣΔ διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στην προετοιμασία των μελλοντικών επιστημόνων, με ειδική έμφαση στην πρόωμη έκθεση των παιδιών σε επιστημονικές έννοιες και στη δημιουργία εξειδικευμένων σχολείων και ινστιτούτων (Attwood, 1999).

Στη συνέχεια, εξετάζεται η συμμετοχή των γυναικών στην επιστήμη από το 1917 μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Σοβιετική Ένωση ήταν από τις πρώτες χώρες που έδωσαν ίσα δικαιώματα στις γυναίκες στην εκπαίδευση και την επιστήμη. Παρά τις προκλήσεις, ο αριθμός των γυναικών επιστημόνων αυξήθηκε σημαντικά, με τις γυναίκες να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην επιστημονική πρόοδο της χώρας (Massell, 1974).

Το κεφάλαιο συνεχίζει με την ανάλυση της συμμετοχής των γυναικών σε συγκεκριμένους επιστημονικούς τομείς, όπως η ιατρική, η μηχανική, οι φυσικές επιστήμες, καθώς και η συμβολή τους στην εξερεύνηση του διαστήματος. Οι γυναίκες έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην υγειονομική περίθαλψη, με την ΕΣΣΔ να προωθεί την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και την εργασία, ενώ η συμμετοχή τους στην εξερεύνηση του διαστήματος, με εμβληματική μορφή τη Βαλεντίνα Τερέσκοβα, αποτέλεσε σύμβολο της σοβιετικής προόδου (Menzio, 2022).

Τέλος, το κεφάλαιο εξετάζει τον ρόλο των γυναικών στην Ακαδημία των Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, έναν από τους σημαντικότερους επιστημονικούς θεσμούς της χώρας. Παρόλο που οι ανώτερες θέσεις καταλαμβάνονταν κυρίως από άνδρες, πολλές γυναίκες διακρίθηκαν για τη συμβολή τους στην έρευνα και την επιστημονική πρόοδο (Graham, 1990).

Το κεφάλαιο αυτό καταδεικνύει την πολυδιάστατη συμβολή των γυναικών στην επιστήμη της Σοβιετικής Ένωσης, αναδεικνύοντας τόσο τις επιτυχίες όσο και τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν στο πλαίσιο της σοβιετικής κοινωνίας. Οι γυναίκες στην ΕΣΣΔ αποτελούνταν από ένα ισχυρό κομμάτι της επιστημονικής κοινότητας, και η συνεισφορά τους ήταν κρίσιμη για την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας στη χώρα.

2.1 Η παιδεία στην ΕΣΣΔ – Πώς διαμορφώνονταν οι νέοι επιστήμονες

Η Σοβιετική Ένωση από την αρχή της δημιουργίας της, αντιλαμβανόμενη τη σημασία της εκπαίδευσης για την οικοδόμηση μιας ισχυρής επιστημονικής και τεχνολογικής βάσης, επένδυσε σημαντικά στην παιδεία. Το εκπαιδευτικό σύστημα της ΕΣΣΔ σχεδιάστηκε για να ενσωματώσει την επιστήμη και την τεχνολογία από νεαρή ηλικία, διαμορφώνοντας έτσι μια νέα γενιά επιστημόνων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάπτυξη και την πρόοδο της χώρας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του εκπαιδευτικού τύπου σχολείου που καθιερώθηκε τον Οκτώβριο του 1918 ήταν:

α) η υποχρεωτική και δωρεάν φοίτηση όλων των μαθητών χωρίς εξετάσεις μέχρι τα 16 χρόνια τους

β) η σύνδεση με εργασία η οποία στην πρώτη περίπτωση είχε χαρακτήρα οικιακής παραγωγής μέσα στο σχολείο και στη δεύτερη τετράωρη βάση εργασία ξεκάθαρα και πραγματική, έξω από το σχολείο, σε εργοστάσια, αγροκτήματα και κρατικές επιχειρήσεις. Ο συνδυασμός της εγκυκλοπαιδικής μόρφωσης (γλωσσική διδασκαλία, μαθηματικά, ιστορία, γεωγραφία, φυσική, χημεία, ξένες γλώσσες, αισθητική, φωτογραφία, χορός, γυμναστική) με την πολυτεχνική μόρφωση (θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις για όλους τους βασικούς κλάδους της παραγωγής)

γ) η αντικατάσταση της παραδοσιακής πειθαρχίας με την εσωτερική πειθαρχία που βασίζεται στην εργασιακή δραστηριότητα και στον αντίστοιχο αναγκαίο ορθολογικό σχεδιασμό

δ) η λειτουργία του σχολείου ως κοινότητας η οποία θεμελιώνεται την οργανική σύνδεσή του με τον "έξω κόσμο"

ε) η κατάργηση των εισαγωγικών, προαγωγικών και απολυτηρίων εξετάσεων, των τιμωριών και των υποχρεωτικών κατ' οίκον εργασιών και η διοίκηση του σχολείου από σχολικό συμβούλιο, όπου συμμετείχαν οι εργαζόμενοι στο σχολείο, εκπρόσωποι του πληθυσμού της περιοχής του και εκπρόσωποι των μαθητών ηλικίας 12 ετών και άνω (Γρόλλιος Γ., 2017).

Κατά τη δεκαετία του 1890, το εργατικό κίνημα στη Ρωσία γνώρισε σημαντική ανάπτυξη και εμφανίστηκαν νέοι τύποι σχολείων για τους εργάτες. Στην Αγία Πετρούπολη, οι Μαρξιστές, ανάμεσά τους η Ναντιέζντα Κρούπσκαγια, αλλά και η Κολλοντάι, οργάνωναν βραδινά

μαθήματα για τους εργαζόμενους στα εργοστάσια. Η Κρούπσκαγια, εξέχουσα Μπολσεβίκα, φεμινίστρια και πρωτοπόρος της σοσιαλιστικής εκπαίδευσης, δίδασκε γεωγραφία, ιστορία και μαθηματικά. Αυτό το έργο αποτέλεσε την αφετηρία του ενδιαφέροντός της για την κρατική δημόσια εκπαίδευση και την πολιτιστική πολιτική, που θα αποδεικνυόταν πολύ σημαντικά όταν οι Μπολσεβίκοι ανέλαβαν την εξουσία το 1917. Για την Κρούπσκαγια, η εκπαίδευση ήταν το μέσο μέσω του οποίου οι εργάτες θα μπορούσαν να συνδέσουν τη θεωρία της επανάστασης με την πράξη, όπως προέβλεπε η Μαρξιστική ιδεολογία (Katsiampoura, 2017).

Έκθεση των παιδιών σε επιστημονικές έννοιες από νωρίς

Η εισαγωγή των επιστημονικών εννοιών και μεθόδων διδασκαλίας ξεκινούσε από τις πρώτες τάξεις του σχολείου. Οι μαθητές ενθαρρύνονταν να αναπτύξουν το ενδιαφέρον τους για την επιστήμη μέσω μαθημάτων, εργαστηρίων και εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Το κράτος επένδυε σε σύγχρονες εκπαιδευτικές τεχνολογίες και μέσα, εξασφαλίζοντας ότι όλοι οι μαθητές είχαν πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικό υλικό. Για παράδειγμα, οι νέες τεχνολογίες που εισήχθησαν στη σχολική εκπαίδευση περιλάμβαναν εξοπλισμό εργαστηρίων και υλικά για πειράματα, επιτρέποντας στους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία μάθησης (Buckley, 1981).

Στη δεκαετία του 1930, τα σοβιετικά σχολεία εισήγαγαν προγράμματα που επικεντρώνονταν στην τεχνολογία και τη βιομηχανία, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να κατανοήσουν βασικές αρχές φυσικής και χημείας. Ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν το "Ρομποτικό Εργαστήριο", όπου οι μαθητές από την ηλικία των 10 ετών μπορούσαν να δημιουργούν απλές μηχανές και συσκευές χρησιμοποιώντας κιτ που παρείχε το κράτος. Αυτή η πρώιμη εισαγωγή στις επιστημονικές έννοιες έπαιξε κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση του ενδιαφέροντος των νέων για την επιστήμη (Buckley, 1981).

Στη δεκαετία του 1960, στα σχολεία της ΕΣΣΔ, η διδασκαλία της "Κοσμοναυτικής" εισήχθη στα σχολικά προγράμματα, όπου οι μαθητές μάθαιναν για τις βασικές αρχές της αστρονομίας και της διαστημικής τεχνολογίας. Αυτό το μάθημα είχε ως στόχο να εμπνεύσει μια νέα γενιά επιστημόνων και τεχνικών, που θα μπορούσαν να συνεχίσουν την παράδοση της σοβιετικής υπεροχής στο διάστημα (Menzio, 2022).

Ίδρυση εξειδικευμένων σχολείων και ινστιτούτων

Η ΕΣΣΔ ίδρυσε πολυάριθμα εξειδικευμένα σχολεία και ινστιτούτα που επικεντρώνονταν σε διάφορους επιστημονικούς τομείς. Αυτά τα ιδρύματα προσέφεραν εντατική εκπαίδευση και καθοδήγηση στους μαθητές που έδειχναν ιδιαίτερες ικανότητες και ενδιαφέρον για τις επιστήμες. Στόχος ήταν να προετοιμαστούν οι μαθητές για ανώτατες σπουδές και ερευνητική εργασία. Για παράδειγμα, τα εξειδικευμένα τεχνικά σχολεία και πολυτεχνεία που δημιουργήθηκαν στην ΕΣΣΔ παρείχαν εκπαίδευση υψηλού επιπέδου, συνδυάζοντας θεωρητική γνώση με πρακτική κατάρτιση, και ενθάρρυναν τη συμμετοχή των γυναικών σε αυτούς τους τομείς (Tay, 1972).

Το 1932, το κράτος ίδρυσε το "Λύκειο για Τεχνολογική Εκπαίδευση" στη Μόσχα, το οποίο επικεντρώθηκε στην εκπαίδευση των νέων σε τομείς όπως η μηχανολογία, η ηλεκτρολογία και η χημεία. Οι μαθητές που αποφοίτησαν από αυτό το ίδρυμα είχαν προβάδισμα στην εισαγωγή τους σε ανώτατα τεχνικά πανεπιστήμια και σε ερευνητικά κέντρα, όπου συνέχιζαν τις σπουδές τους (Tay, 1972).

Το 1954, το Σοβιετικό κράτος ίδρυσε το "Ινστιτούτο Πυρηνικών Σπουδών" στο Ντούμπνα, το οποίο επικεντρώθηκε στην εκπαίδευση νέων φυσικών. Αυτό το ίδρυμα έπαιξε ζωτικό ρόλο στην παραγωγή εξειδικευμένων επιστημόνων στον τομέα της πυρηνικής φυσικής, με αρκετές από τις γυναίκες απόφοιτες να διακρίνονται για τη συνεισφορά τους στις έρευνες για την πυρηνική ενέργεια και την τεχνολογία (Schwartz, 1979).

Έμφαση στην πρακτική εκπαίδευση και την ερευνητική δραστηριότητα

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης δεν περιοριζόταν μόνο στη θεωρητική γνώση. Αντιθέτως, έδινε μεγάλη έμφαση στην πρακτική εκπαίδευση όπου οι φοιτητές συμμετείχαν ενεργά σε ερευνητικά προγράμματα και έργα, αποκτώντας εφαρμοσμένες δεξιότητες που ήταν απαραίτητες για την καριέρα τους ως επιστήμονες. Δόθηκε από τον ίδιο τον Λένιν ακόμα, μεγάλη έμφαση στην πολυτεχνική μόρφωση, η οποία δεν επιδίωκε απλώς την εξειδίκευση επί του αντικειμένου αλλά και σε γνώσεις σε μαθήματα γενικής μόρφωσης. (ΓΡΟΛΛΙΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, 2008)

Η συμμετοχή τους στην έρευνα ενίσχυε την καινοτομία και τη δημιουργικότητα. Ενδεικτικά, στα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα της Σοβιετικής Ένωσης, οι φοιτητές είχαν τη δυνατότητα να εργαστούν σε μεγάλα επιστημονικά έργα που αφορούσαν από την πυρηνική

φυσική μέχρι τη βιολογία, γεγονός που προετοίμαζε άμεσα για τις προκλήσεις της βιομηχανίας και της επιστήμης (Schwartz, 1979).

Στο Πολυτεχνείο του Λένινγκραντ, η εκπαιδευτική προσέγγιση βασιζόταν στη "Διττή Εκπαίδευση", όπου οι φοιτητές ξόδευαν το 50% του χρόνου τους σε θεωρητικά μαθήματα και το άλλο 50% σε πρακτικά εργαστήρια και έρευνα. Για παράδειγμα, οι φοιτητές μηχανικής έκαναν πρακτική άσκηση σε εργοστάσια κατασκευής αεροπλάνων, αποκτώντας άμεση εμπειρία στον σχεδιασμό και την κατασκευή τεχνολογίας αιχμής (Tay, 1972).

Οι φοιτήτριες στο Ινστιτούτο Χημικής Τεχνολογίας της Μόσχας συμμετείχαν σε ένα καινοτόμο πρόγραμμα έρευνας για τα πολυμερή υλικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960. Αυτή η εμπειρία τις προετοίμασε για να γίνουν ηγέτες στον τομέα της χημικής βιομηχανίας, όπου πολλές από αυτές απέκτησαν διδακτορικούς τίτλους και ανέλαβαν θέσεις σε κορυφαία ερευνητικά ιδρύματα (Ilic, 1996).

Ιδεολογική καθοδήγηση και κοινωνική αποστολή

Σε συνδυασμό με την έντονη ιδεολογική καθοδήγηση που χαρακτήριζε το εκπαιδευτικό σύστημα της ΕΣΣΔ, η έμφαση στην επιστήμη και την τεχνολογία απέδωσε εντυπωσιακά αποτελέσματα. Το σύστημα εκπαίδευσης ενθάρρυνε την ισότητα των φύλων και την πρόσβαση στην επιστημονική εκπαίδευση για όλους. Μέχρι τη δεκαετία του 1970, η Σοβιετική Ένωση είχε επιτύχει υψηλά επίπεδα υγειονομικής περίθαλψης και τεχνολογικής ανάπτυξης, με έναν γιατρό ανά 400 κατοίκους (Mazur, 1973).

Η έντονη ιδεολογική καθοδήγηση ήταν εμφανής στο σύστημα των σοβιετικών εκπαιδευτικών βιβλίων και εγχειριδίων. Για παράδειγμα, το σχολικό εγχειρίδιο για τη φυσική του 1970 περιλάμβανε κεφάλαια που συνδέονταν άμεσα με την ιδεολογία του σοβιετικού κράτους, όπως "Η συμβολή της σοβιετικής επιστήμης στη διαστημική εξερεύνηση", το οποίο τόνιζε την υπεροχή της ΕΣΣΔ έναντι της Δύσης στον τομέα αυτό (Schuster, 1971).

Η ισότητα των φύλων ήταν επίσης σημαντικό στοιχείο της σοβιετικής εκπαίδευσης. Το 1963, η πρώτη γυναίκα κοσμοναύτης, Βαλεντίνα Τερέσκοβα, χρησιμοποιήθηκε ως παράδειγμα στα σχολεία για να ενθαρρύνει τα κορίτσια να ασχοληθούν με την επιστήμη και την τεχνολογία. Η παρουσία της Τερέσκοβα στα σχολικά εγχειρίδια ενίσχυσε την ιδέα ότι οι γυναίκες μπορούσαν να επιτύχουν σε κάθε τομέα, συμβάλλοντας στην επίτευξη των στόχων της σοβιετικής κοινωνίας (Menzio, 2022).

Ωστόσο, παρά την ισότητα που προωθούσε το σοβιετικό καθεστώς, οι γυναίκες συνέχιζαν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά την ανέλιξή τους σε υψηλότερα επίπεδα της επιστημονικής κοινότητας. Στον *Kneen* (Kneen, 1984) αναφέρεται ότι η αναλογία των γυναικών μεταξύ των επιστημονικών εργαζομένων αυξήθηκε από περίπου 36% τη δεκαετία του 1950 σε λίγο κάτω από 40% τη δεκαετία του 1970 και περίπου 38% στην αρχή της δεκαετίας του 1980. **Ωστόσο, η αναλογία αυτή μειώνεται σημαντικά μεταξύ αυτών που κατέχουν υψηλότερους τίτλους και πιο ανώτερες θέσεις.** Περίπου 28% των ατόμων που κατέχουν τον τίτλο του υποψηφίου επιστημών είναι γυναίκες, ενώ στους διδάκτορες επιστημών το ποσοστό αυτό πέφτει στο 14%. Μόνο περίπου 3% των πλήρων και αντίστοιχων μελών των ακαδημιών και όσων έχουν τον τίτλο του καθηγητή είναι γυναίκες. Επιπλέον, η αναλογία των γυναικών στις ακαδημίες επιστημών της ΕΣΣΔ και των λαϊκών δημοκρατιών είναι υψηλότερη από το συνολικό ποσοστό του 43% στον σοβιετικό επιστημονικό κόσμο. Η αναλογία των ανδρών και των γυναικών στις ακαδημίες επιστημών της ΕΣΣΔ και των λαϊκών δημοκρατιών δεν αντανάκλα μια ομοιόμορφη κατανομή σε όλα τα ερευνητικά ιδρύματα που τις απαρτίζουν, αλλά τείνει να ποικίλει ανάλογα με την περιοχή και την ηλικιακή ομάδα.

Σύμφωνα με τα δεδομένα που παρέχονται στο (Kneen, 1984), η μεγαλύτερη μείωση στον αριθμό των γυναικών επιστημόνων εμφανίζεται στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ 25 και 35 ετών, όταν οι απαιτήσεις της παραδοσιακής κατανομής εργασίας στη φροντίδα των παιδιών είναι πιο έντονες.

Στη Σοβιετική Ένωση, η παιδεία είχε μια σειρά αλλαγών και εξελίξεων. **Από το 1918 έως το 1919**, η κυβέρνηση των Μπολσεβίκων εξέδωσε αρκετές διατάξεις που σχετίζονταν με τα Ανώτατα Σχολεία Γυναικών. Η πρώτη διάταξη, από τις 31 Μαΐου 1918, εισήγαγε τη συνεκπαίδευση των φοιτητών ανεξαρτήτως φύλου σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η δεύτερη διάταξη, από τις 2 Αυγούστου 1918, έλεγε ότι κάθε άτομο, ανεξαρτήτως υπηκοότητας και φύλου, μπορεί να γίνει φοιτητής οποιασδήποτε ακαδημίας χωρίς να εμφανίζει δίπλωμα και πιστοποιητικό ολοκλήρωσης σχολείου. Αυτές οι διατάξεις ήταν το αποτέλεσμα περισσότερων από πενήντα χρόνων αγώνα (Fitzpatrick, 2002).

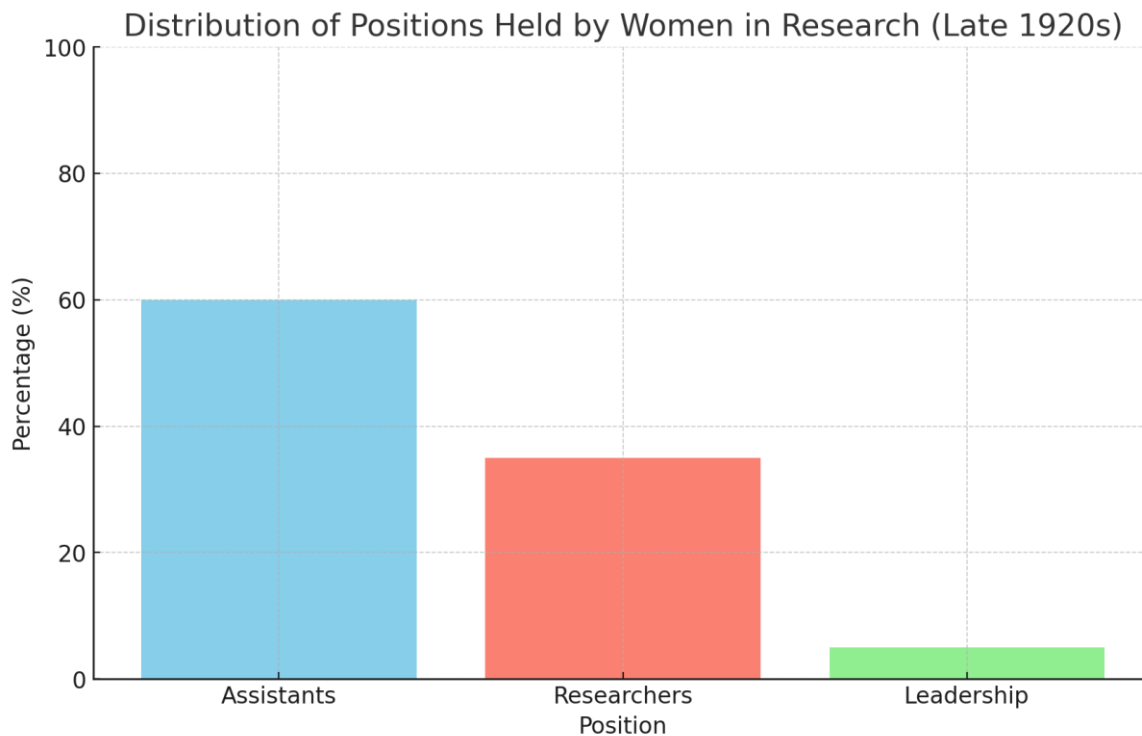
Συνολικά, η Σοβιετική Ένωση επένδυσε σημαντικά στην ανάπτυξη νέων επιστημόνων, προωθώντας την εκπαίδευση και την καινοτομία. Οι πολιτικές και οι δομές που θεσμοθέτησε συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας γενιάς επιστημόνων που ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της εποχής τους και να προωθήσουν την επιστημονική και τεχνολογική

πρόοδο της κοινωνίας. Ωστόσο, οι γυναίκες στην επιστήμη εξακολούθησαν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβασή τους σε υψηλότερες θέσεις ευθύνης και εξουσίας μέσα στην ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα (Stuart, 1979).

2.2 Πώς διαμορφώθηκε η συμμετοχή των γυναικών από το 1917 μέχρι το τέλος του Β'ΠΠ

Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917, η Σοβιετική Ένωση εισήγαγε σημαντικές αλλαγές που επηρέασαν τη θέση των γυναικών στην κοινωνία, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος τους να σπουδάσουν στα πανεπιστήμια και να ασχοληθούν με επιστημονικές έρευνες. Η νέα σοβιετική κυβέρνηση προώθησε την ισότητα των φύλων, επιτρέποντας στις γυναίκες να αποκτήσουν ίσα δικαιώματα με τους άνδρες στη Ρωσία. Αυτό σήμαινε ότι οι γυναίκες είχαν πλέον το δικαίωμα να συμμετέχουν στην ανώτατη εκπαίδευση και να ακολουθήσουν καριέρα στις επιστήμες.

Πίνακας 3

Αύξηση της Συμμετοχής των Γυναικών στην Επιστήμη και την Εκπαίδευση

Στη δεκαετία του 1910, οι γυναίκες στη Ρωσία άρχισαν να συμμετέχουν ενεργά στην επιστήμη, κυρίως μέσω των πανεπιστημίων και ερευνητικών ιδρυμάτων που πλέον άνοιγαν τις πόρτες τους σε αυτές. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, η Ρωσία ήταν μία από τις πρώτες χώρες που καθιέρωσαν τη . Η πρώτη διάταξη από τις 31 Μαΐου 1918 εισήγαγε τη συνεκπαίδευση των φοιτητών ανεξαρτήτως φύλου σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η δεύτερη διάταξη από τις 2 Αυγούστου 1918 επέτρεπε σε κάθε άτομο, ανεξαρτήτως υπηκοότητας και φύλου, να γίνει

φοιτητής οποιασδήποτε ακαδημίας χωρίς να απαιτείται δίπλωμα ή πιστοποιητικό ολοκλήρωσης σχολείου. Αυτές οι διατάξεις αποτέλεσαν μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας για την προώθηση της ισότητας των φύλων (Tay, 1972)

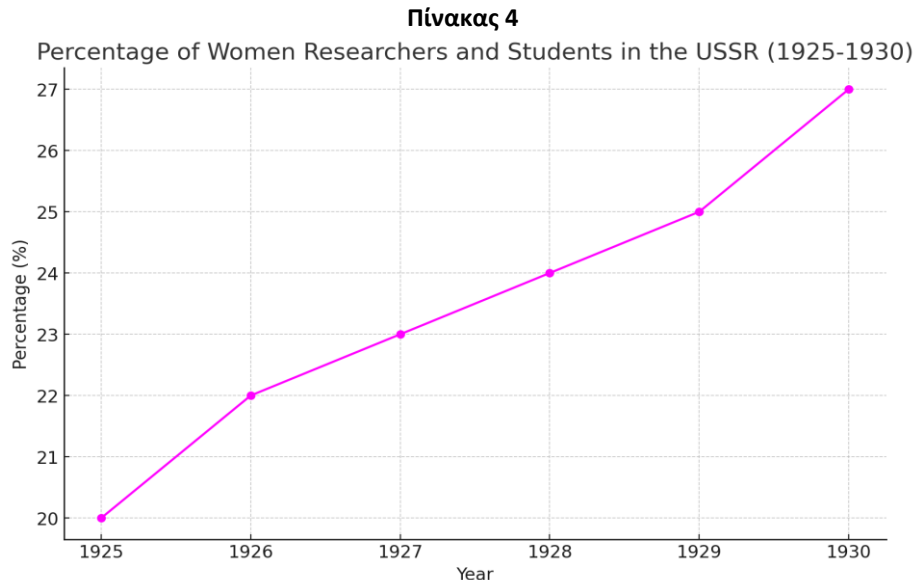
Η συμμετοχή των γυναικών στην επιστήμη αυξήθηκε σημαντικά μετά το 1917. Ωστόσο, παρά τις αρχικές επιτυχίες, οι γυναίκες σύντομα αντιμετώπισαν προκλήσεις από την επιστημονική κοινότητα, η οποία παρέμενε ανδροκρατούμενη. Οι γυναίκες βρέθηκαν να αγωνίζονται για πρόσβαση σε επιστημονικές θέσεις και ευκαιρίες, παρότι η κυβέρνηση υποστήριζε την ισότητα των φύλων. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, πολλές γυναίκες αναγκάστηκαν να αναλάβουν ρόλους που προηγουμένως θεωρούνταν αποκλειστικό πεδίο των ανδρών, όπως η εργασία σε εργοστάσια κατασκευής αρμάτων μάχης και αεροπλάνων. Παρά την κρίσιμη συμβολή τους, οι γυναίκες συνέχισαν να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην ανέλιξή τους σε υψηλότερες θέσεις εντός της επιστημονικής κοινότητας (Ilic, 1996).

Συμμετοχή των Γυναικών κατά τη Δεκαετία του 1920 και 1930

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του σοβιετικού κράτους, αυξήθηκε ο αριθμός των γυναικών επιστημόνων και φοιτητριών στην ανώτατη εκπαίδευση. Οι στατιστικές αυτής της αύξησης έγιναν μέρος της προπαγανδιστικής στρατηγικής που είχε στόχο όχι μόνο τον ρωσικό λαό αλλά και τους ξένους. Για παράδειγμα, στο άλμπουμ "ΕΣΣΔ - Χώρα της Ισότητας των Γυναικών" (Μόσχα, 1938), αναφερόταν ότι "δεν υπάρχει κανένας τομέας επιστημονικής έρευνας στον οποίο η γυναίκα δεν θα μπορούσε να συμμετάσχει ως ηγέτης και οργανωτής, ως δάσκαλος, ερευνητής και επιστημονικός εργαζόμενος". Ειδικότερα, ο αριθμός των γυναικών που εργάζονταν ως ερευνήτριες σε επιστημονικά ιδρύματα (ινστιτούτα και υποκαταστήματα) αυξήθηκε από 5.100 το 1929 σε 11.800 το 1936, δείχνοντας μια εντυπωσιακή αύξηση στη συμμετοχή των γυναικών στην επιστήμη (Schwartz, 1979).

Επιπλέον, οι γυναίκες που συμμετείχαν στην επιστημονική κοινότητα της Σοβιετικής Ένωσης είχαν την ευκαιρία να παρακολουθούν συνεδρίες, να παρουσιάζουν εργασίες, και να έχουν πρόσβαση στις βιβλιοθήκες και τις φυσικές συλλογές των επιστημονικών εταιρειών. Αν και η παρουσία των γυναικών σε επιστημονικές συναντήσεις έπαψε να είναι ασυνήθιστη ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1870, οι γυναίκες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν περιορισμούς, όπως η αδυναμία πρόσβασης σε αμοιβές για τις θέσεις που κατείχαν (Tay, 1972). Για παράδειγμα, το ποσοστό των γυναικών καθηγητριών ή διευθυντών ερευνητικών εργαστηρίων παρέμεινε

χαμηλό, ενώ η πλειοψηφία των γυναικών ερευνητριών περιοριζόταν σε θέσεις με λιγότερες ευκαιρίες ανέλιξης (Tay, 1972).

Συνολική Συμβολή των Γυναικών στην Επιστήμη

Παρά τις προκλήσεις, οι γυναίκες συνέβαλαν ουσιαστικά στην επιστημονική πρόοδο της Σοβιετικής Ένωσης. Ο αριθμός των γυναικών που συμμετείχαν σε επιστημονικές έρευνες αυξήθηκε δραματικά, και οι γυναίκες επιστήμονες άρχισαν να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της επιστημονικής κοινότητας της χώρας. Αυτή η εξέλιξη δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την υποστήριξη της σοβιετικής κυβέρνησης, η οποία παρείχε τις απαραίτητες υποδομές και νομοθετικές ρυθμίσεις για την ενσωμάτωση των γυναικών στην επιστήμη (Schwartz, 1979)

Η περίοδος από το 1917 μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε μια κρίσιμη εποχή για την ανάπτυξη της γυναικείας συμμετοχής στις επιστήμες στη Σοβιετική Ένωση. Παρά τις προκλήσεις και τα εμπόδια, η αυξανόμενη παρουσία των γυναικών στην επιστημονική κοινότητα έθεσε τα θεμέλια για την περαιτέρω ανάπτυξη της ισότητας των φύλων στην επιστήμη και την εκπαίδευση στην ΕΣΣΔ.

Πίνακας 5

Ημ/νια	Σύνολο ερευνητών	Σύνολο γυναικών ερευνητών	Συνολικός Αριθμός φοιτητών διδακτορικού	Αριθμός γυναικών φοιτητριών διδακτορικού
1-Απρ-29	22.600	5.153	1.000	233
1-Ιαν-33	47.900	12.358	6.400	1480
1-Ιαν-35	38.200	11.116	4.300	1157

2.3 Οι γυναίκες στην Ιατρική

Στη Σοβιετική Ένωση, οι γυναίκες διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στον τομέα της ιατρικής, από τις πρώτες κιόλας δεκαετίες της ίδρυσης του σοσιαλιστικού κράτους. Το σοβιετικό καθεστώς, που από την αρχή της ύπαρξής του έθεσε την ισότητα των φύλων ως κεντρικό στόχο, επέτρεψε και ενθάρρυνε τις γυναίκες να συμμετάσχουν ενεργά σε τομείς όπως η ιατρική, η νοσηλευτική και η επιστημονική έρευνα. Η ισότητα των φύλων δεν ήταν μόνο θεωρητικό ιδεώδες, αλλά αντικατοπτριζόταν στις πρακτικές πολιτικές που στόχευαν στη βελτίωση της υγείας του πληθυσμού μέσω της ευρείας συμμετοχής των γυναικών.

Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα να φοιτούν σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων των ιατρικών σχολών. Το σοβιετικό κράτος έθεσε την εκπαίδευση ως προτεραιότητα για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, και οι γυναίκες αποτέλεσαν αναπόσπαστο μέρος αυτής της διαδικασίας. Στη δεκαετία του 1930, το ποσοστό των γυναικών που εισήχθησαν σε ιατρικές σχολές αυξήθηκε σημαντικά, με την κυβέρνηση να επιδιώκει ενεργά την ενσωμάτωση των γυναικών στον τομέα της υγείας (Tay, 1972)

Η υποστήριξη της κυβέρνησης στην ισότητα των φύλων επεκτάθηκε και στην πρακτική εκπαίδευση. Οι γυναίκες όχι μόνο εκπαιδεύονταν ως γιατροί και νοσηλεύτριες, αλλά ενθαρρύνονταν επίσης να αναλάβουν ηγετικούς ρόλους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Ειδικά στη δεκαετία του 1940, με την έλευση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι γυναίκες αποτέλεσαν το κύριο ανθρώπινο δυναμικό για τα νοσοκομεία και τα κέντρα περίθαλψης, αναλαμβάνοντας κρίσιμους ρόλους στην αντιμετώπιση των τραυματιών και στη διατήρηση της δημόσιας υγείας (Schwartz, 1979).

Η Σοβιετική Ένωση προώθησε την υγειονομική περίθαλψη ως βασικό δικαίωμα για όλους τους πολίτες, και οι γυναίκες ήταν κεντρικές στη διάδοση και εφαρμογή αυτών των πολιτικών. Οι γυναίκες γιατροί και νοσοκόμες εργάστηκαν ακούραστα για τη βελτίωση της δημόσιας υγείας σε αστικά και αγροτικά κέντρα.

Επιπλέον, οι γυναίκες διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στη διαχείριση της υγειονομικής περίθαλψης κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μεγάλος αριθμός γυναικών εργάστηκε ως γιατροί και νοσηλεύτριες στο μέτωπο, όπου ανέλαβαν τη φροντίδα των τραυματιών και την πρόληψη ασθενειών σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Αυτή η εμπειρία

ενίσχυσε την πεποίθηση της σοβιετικής κοινωνίας για τις ικανότητες των γυναικών στην ιατρική και την υγεία, ενισχύοντας τη συμμετοχή τους στην μεταπολεμική υγειονομική περίθαλψη (Schuster, 1971). Πολυάριθμα είναι τα ηρωικά παραδείγματα γυναικών, που αργότερα τιμήθηκαν με βραβεία όπως του «Ηρώα της Σοβιετικής Ένωσης», του «Τάγματος του Λένιν» και το «Μετάλλιο Θάρρους».

Μετά τον πόλεμο, οι γυναίκες συνέχισαν να διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην ανασυγκρότηση του συστήματος υγείας της Σοβιετικής Ένωσης. Η εμπειρία τους στα πεδία του πολέμου και η συμβολή τους στην υγειονομική περίθαλψη αναγνωρίστηκαν από το κράτος και πολλές από αυτές ανέλαβαν ηγετικούς ρόλους σε νοσοκομεία και υγειονομικές υπηρεσίες. Η παρουσία των γυναικών στον τομέα της υγείας ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο τη δεκαετία του 1950, με τις γυναίκες να αποτελούν περίπου το 79% των γιατρών στην ΕΣΣΔ (Schuster, 1971).

Η ισότητα των φύλων στην ιατρική δεν ήταν απλώς προϊόν της πολιτικής βούλησης του σοβιετικού κράτους, αλλά και της ανάγκης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και υγειονομικών προκλήσεων της εποχής. Η σοβιετική πολιτική υγείας αναγνώρισε την αναγκαιότητα της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην ιατρική, τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και θεραπείας. Το κράτος επένδυσε σημαντικά στην εκπαίδευση και επιμόρφωση των γυναικών γιατρών, ενισχύοντας έτσι την αποτελεσματικότητα και το εύρος του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης (Stuart, 1979).

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την αυξανόμενη αποδοχή και αναγνώριση των γυναικών στον τομέα της ιατρικής, ενώ η συμμετοχή τους συνεχώς διευρυνόταν. Αυτή η ανάπτυξη δημιούργησε τις βάσεις για την επίτευξη υψηλών επιπέδων υγειονομικής περίθαλψης και την ενίσχυση της θέσης των γυναικών στον τομέα της υγείας στη Σοβιετική Ένωση.

Παρά την πρόοδο, οι γυναίκες στην ιατρική αντιμετώπισαν προκλήσεις που σχετίζονταν με τη διπλή τους ευθύνη στο χώρο εργασίας και στο σπίτι. Το θέμα αυτό αναλύεται στο βιβλίο "Work and Family Roles of Soviet Women," όπου επισημαίνεται ότι οι γυναίκες συχνά έπρεπε να συνδυάζουν τον επαγγελματικό τους ρόλο ως γιατροί με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, γεγονός που δημιουργούσε επιπλέον άγχος και κούραση (Ofar and Vinokur, 1985).

Η Σοβιετική Ένωση ανέδειξε πολλές γυναίκες που έγιναν πρότυπα στον τομέα της ιατρικής. Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα είναι η Grunya Sukhareva, η οποία πρωτοστάτησε στον τομέα

της παιδοψυχιατρικής και η δουλειά της στην κατανόηση για τον αυτισμό ήταν πρωτοποριακή, βάζοντας τις βάσεις για την μετέπειτα ανάπτυξη της έρευνας (Posar and Visconti, 2017).

Άλλη μια παγκοσμίου φήμης στον τομέα της προσωπικότητα ήταν η Δρ. Άννα Κόζλοβα, ειδική στην ακτινολογία και τις μεθόδους θεραπείας του καρκίνου μέσω ακτινοβολίας, η οποία μετά από τις ρίψεις της ατομικής βόμβας στην Ιαπωνία, συνέβαλλε καθοριστικά στην μελέτη των επιπτώσεων της ραδιενέργειας στο ανθρώπινο σώμα (Ichikawa, 2018).

Με την πάροδο του χρόνου, οι γυναίκες στην ιατρική όχι μόνο συνέβαλαν στη δημόσια υγεία, αλλά και διαμόρφωσαν την εξέλιξη της επιστήμης της ιατρικής στη Σοβιετική Ένωση, επηρεάζοντας βαθιά την ποιότητα ζωής των πολιτών.

2.4 Οι γυναίκες στον αγώνα για την κατάκτηση του διαστήματος

Η Σοβιετική Ένωση υπήρξε πρωτοπόρος στην εξερεύνηση του διαστήματος, επιτυγχάνοντας σημαντικές κατακτήσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, καθώς και στην ενσωμάτωση των γυναικών σε αυτή τη διαδικασία. Από την αρχή της διαστημικής της προσπάθειας, η ΕΣΣΔ έθεσε ως στόχο όχι μόνο να προωθήσει τις τεχνολογικές της δυνατότητες, αλλά και να δείξει στον κόσμο την ισότητα των φύλων, καθιστώντας τις γυναίκες ενεργές συμμετέχουσες στον τομέα της κοσμοναυτικής.

Η Συμμετογή της Βαλεντίνα Τερέσκοβα

Η πιο εμβληματική φιγούρα σε αυτήν την προσπάθεια ήταν η Βαλεντίνα Τερέσκοβα, η πρώτη γυναίκα που πέταξε στο διάστημα στις 16 Ιουνίου 1963 με την αποστολή Vostok 6. Η επιτυχία της Τερέσκοβα δεν ήταν μόνο τεχνολογικό επίτευγμα, αλλά και ένα ισχυρό σύμβολο της σοβιετικής δέσμευσης για την ισότητα των φύλων. Η επιλογή της Τερέσκοβα για την αποστολή βασίστηκε στην ικανότητά της, καθώς και στην ιδιότητά της ως εργάτριας και κομματικού μέλους, γεγονός που αντανάκλασε την επιθυμία της Σοβιετικής Ένωσης να προωθήσει την εικόνα της ως κοινωνίας στην οποία οι γυναίκες είχαν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες (Menzio, 2022)

Εικόνα 4: Βαλεντίνα Τερέσκοβα

Η Τερέσκοβα, με το ταξίδι της, όχι μόνο απέδειξε ότι οι γυναίκες μπορούσαν να συμμετέχουν και να διαπρέψουν σε τομείς που προηγουμένως θεωρούνταν αποκλειστικά ανδρικοί, αλλά

έγινε και ένα διεθνές σύμβολο της σοβιετικής ιδεολογίας. Η εικόνα της ως μια "Κόρη της Εργατικής Τάξης" που κατέκτησε το διάστημα χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην σοβιετική προπαγάνδα για να δείξει την ανωτερότητα του σοσιαλιστικού συστήματος και τη δέσμευσή του στην ισότητα των φύλων (Schuster, 1971)

Συμμετογή Γυναικών σε Τεχνικούς και Επιστημονικούς Ρόλους

Πέρα από την περίπτωση της Τερέσκοβα, πολλές άλλες γυναίκες έπαιξαν σημαντικούς ρόλους στην ανάπτυξη της διαστημικής τεχνολογίας της Σοβιετικής Ένωσης. Η Σοβιετική κυβέρνηση ενθάρρυνε τη συμμετοχή των γυναικών στις επιστήμες και την τεχνολογία, καθιστώντας τις ισότιμες συνεργάτριες στην εξερεύνηση του διαστήματος. Για παράδειγμα, η Σβετλάνα Σαβίτσκαγια, η δεύτερη γυναίκα στο διάστημα μετά την Τερέσκοβα, η πρώτη γυναίκα που βρέθηκε σε διαστημικό σταθμό και η πρώτη που έκανε διαστημικό περίπατο, η Μαρίνα Πόποβιτς, η πρώτη γυναίκα που έσπασε το φράγμα του ήχου, αλλά και η Τατιάνα Κουζνέτσοβα, μια από τις φιναλίστ για την αποστολή Βοστόκ 6 (Menzio, 2022).

Επιπλέον, πολλές γυναίκες επιστήμονες συνέβαλαν στην έρευνα και την ανάπτυξη της διαστημικής ιατρικής, ένας τομέας που ήταν κρίσιμος για την κατανόηση του πώς το ανθρώπινο σώμα ανταποκρίνεται στις συνθήκες του διαστήματος και παρείχε βασικές γνώσεις που συνέβαλαν στην επιτυχή υποστήριξη των σοβιετικών κοσμοναυτών κατά τη διάρκεια των μακροχρόνιων αποστολών τους (Schwartz, 1979).

Η Ισότητα των Φύλων ως Στρατηγικός Στόχος

Η Σοβιετική Ένωση χρησιμοποίησε την προώθηση της ισότητας των φύλων ως κεντρικό στοιχείο της προπαγάνδας της κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η συμμετοχή των γυναικών στις διαστημικές αποστολές προβλήθηκε ως απόδειξη της ανωτερότητας του σοσιαλιστικού συστήματος έναντι του καπιταλιστικού κόσμου, όπου οι γυναίκες δεν είχαν τις ίδιες ευκαιρίες. Αυτή η στρατηγική είχε ως στόχο να ενισχύσει την ιδέα ότι το σοβιετικό κράτος προσέφερε πραγματική ισότητα και ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες του, ανεξαρτήτως φύλου (Reid, 1998)

Ωστόσο, παρά την προώθηση της ισότητας, υπήρχαν ακόμα περιορισμοί και προκαταλήψεις που επηρέαζαν την ανέλιξη των γυναικών σε υψηλές θέσεις εντός της κοσμοναυτικής και των διαστημικών επιστημών. Οι γυναίκες συχνά έπρεπε να ξεπεράσουν σημαντικά εμπόδια για να αναγνωριστεί η δουλειά τους και να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των συναδέλφων τους. Παρ'

όλα αυτά, οι γυναίκες που συμμετείχαν στην κατάκτηση του διαστήματος απέδειξαν ότι μπορούσαν να επιτύχουν ισάξια με τους άνδρες, και η συμβολή τους ήταν κρίσιμη για τις επιτυχίες της Σοβιετικής Ένωσης σε αυτόν τον τομέα (Pic, 1996).

Συμπερασματικά η συμμετοχή των γυναικών στον αγώνα για την κατάκτηση του διαστήματος ήταν μια από τις πιο εμβληματικές πτυχές της σοβιετικής πολιτικής για την ισότητα των φύλων. Από την ιστορική πτήση της Βαλεντίνα Τερέσκοβα έως τις συνεισφορές ανώνυμων επιστημόνων και μηχανικών, οι γυναίκες διαδραμάτισαν καίριο ρόλο στις επιτυχίες της ΕΣΣΔ στο διάστημα. Παρά τις προκλήσεις, η παρουσία και η συμβολή τους στον τομέα αυτόν έδειξε την πρόοδο που είχε επιτευχθεί στην ισότητα των φύλων και την ικανότητα των γυναικών να συνεισφέρουν σε κορυφαίους επιστημονικούς και τεχνολογικούς τομείς (Buckley, 1981).

2.5 Γυναίκες μηχανικοί

Η Σοβιετική Ένωση ήταν από τις πρώτες χώρες που προώθησαν ενεργά την ένταξη των γυναικών στις επιστήμες και τη μηχανική, αναγνωρίζοντας την εκπαίδευση ως το κλειδί για την επίτευξη της ισότητας των φύλων και της τεχνολογικής προόδου. Η σοβιετική πολιτική προέβλεπε την πλήρη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, ανεξαρτήτως φύλου, και οι γυναίκες μηχανικοί αποτέλεσαν σημαντικό τμήμα αυτού του δυναμικού, συμβάλλοντας καθοριστικά στη βιομηχανική ανάπτυξη και την καινοτομία.

Οι γυναίκες στη Σοβιετική Ένωση είχαν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν σε τεχνικούς τομείς και να ενταχθούν σε επαγγέλματα που προηγουμένως θεωρούνταν ανδροκρατούμενα. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της σκόπιμης προσπάθειας του σοβιετικού καθεστώτος να ενσωματώσει τις γυναίκες στην εργατική δύναμη, ιδιαίτερα στους τομείς που σχετίζονταν με τη βιομηχανική παραγωγή και τις τεχνολογίες αιχμής.

Χαρακτηριστικά, το 1964 στην ΕΣΣΔ, 40% των απόφοιτων μηχανικών ήταν γυναίκες, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του '80, οι γυναίκες αποτελούσαν το 58% του συνόλου των μηχανικών στη χώρα (Menzio, 2022).

Πέρα από τα σιδηροδρομικά συστήματα, οι γυναίκες μηχανικοί είχαν σημαντική παρουσία και σε άλλους τομείς της βαριάς βιομηχανίας, όπως η μεταλλουργία, η αεροναυπηγική και η κατασκευή μηχανών. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι γυναίκες μηχανικοί εργάστηκαν στα εργοστάσια κατασκευής αρμάτων μάχης και αεροπλάνων, συμβάλλοντας άμεσα στην πολεμική προσπάθεια. Αυτή η συμμετοχή όχι μόνο ανέδειξε τις ικανότητές τους, αλλά και άλλαξε τις αντιλήψεις για τον ρόλο των γυναικών στη βιομηχανική παραγωγή (Tay, 1972).

Ένα άλλο σημαντικό παράδειγμα είναι η συμμετοχή των γυναικών στην αεροναυπηγική, ένας τομέας στον οποίο οι γυναίκες μηχανικοί της ΕΣΣΔ άφησαν το στίγμα τους. Εργαζόμενες στην ανάπτυξη και παραγωγή αεροσκαφών, πολλές από αυτές συνέβαλαν στην κατασκευή των θρυλικών σοβιετικών μαχητικών αεροσκαφών που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η δουλειά τους όχι μόνο ενίσχυσε τις σοβιετικές ένοπλες δυνάμεις, αλλά και κατέδειξε τη δυνατότητα των γυναικών να διαπρέψουν σε έναν τομέα που απαιτούσε υψηλή τεχνική εξειδίκευση και καινοτομία (Pic, 1996).

Η Μαρίνα Ράσκοβα (1912-1943) αποτελούσε ένα τέτοιο παράδειγμα μηχανικού. Ήταν σοβιετική πιλότος και πλοηγός, η οποία έγινε κεντρική φιγούρα στη σοβιετική αεροπορία και ιδρυτής τριών γυναικείων αεροπορικών συνταγμάτων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τη δεκαετία του 1930, απέκτησε φήμη με τις πολλές πτήσεις ρεκόρ, και τιμήθηκε με διάφορα σοβαρά βραβεία και διακρίσεις, όπως το τάγμα του Λένιν και το τάγμα του Πατριωτικού Πολέμου (Cottam, 1998).

Εικόνα 5: Μαρίνα Ράσκοβα

Η εκπαίδευση των γυναικών στη μηχανική ήταν κεντρικός στόχος του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος. Τα πολυτεχνεία και τα τεχνικά ινστιτούτα της ΕΣΣΔ παρείχαν εκπαίδευση υψηλού επιπέδου σε γυναίκες, προετοιμάζοντάς τες για την καριέρα τους ως μηχανικοί. Ειδικά προγράμματα και υποτροφίες δημιουργήθηκαν για να προσελκύσουν γυναίκες σε τεχνικούς τομείς, προωθώντας την ιδέα ότι η τεχνολογική πρόοδος και η οικονομική ανάπτυξη ήταν δυνατές μόνο με την πλήρη συμμετοχή όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως φύλου (Schwartz, 1979).

Η ένταξη των γυναικών στους τεχνικούς και μηχανικούς τομείς ήταν βασικό στοιχείο της σοβιετικής πολιτικής για την ισότητα των φύλων. Η Σοβιετική Ένωση πίστευε ότι η ισότητα των φύλων στην εργασία ήταν απαραίτητη για την επίτευξη της συνολικής οικονομικής και κοινωνικής προόδου. Ως εκ τούτου, ενθάρρυνε τις γυναίκες να συμμετέχουν ενεργά σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας, από τη μηχανική έως τη διαστημική τεχνολογία, ενισχύοντας την

ιδέα ότι η τεχνολογική πρόοδος είναι εφικτή μόνο με τη συμμετοχή όλων των πολιτών (Schuster, 1971).

Συμπερασματικά η Σοβιετική Ένωση κατανόησε νωρίς ότι η πλήρης ενσωμάτωση των γυναικών στη μηχανική και άλλους τεχνικούς τομείς ήταν κρίσιμη για την επίτευξη της τεχνολογικής και βιομηχανικής υπεροχής της χώρας. Μέσω ενός καλά οργανωμένου εκπαιδευτικού συστήματος και στοχευμένων πολιτικών, οι γυναίκες κατάφεραν να αποκτήσουν σημαντικές θέσεις στη βιομηχανία, συμβάλλοντας καθοριστικά στην πρόοδο της σοβιετικής τεχνολογίας και οικονομίας. Παρά τις προκλήσεις, η συνεισφορά των γυναικών μηχανικών στην ανάπτυξη της Σοβιετικής Ένωσης ήταν αναμφισβήτητη και συνεχίζει να αποτελεί παράδειγμα για τη δυνατότητα επίτευξης της ισότητας των φύλων στους τεχνικούς τομείς (Reid, 1998).

2.6 Οι γυναίκες στις Φυσικές Επιστήμες (έρευνα & τριτοβάθμια εκπαίδευση)

Στη Σοβιετική Ένωση, οι γυναίκες κατείχαν σημαντική θέση στις φυσικές επιστήμες, τόσο στον τομέα της έρευνας όσο και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την αρχή του σοβιετικού καθεστώτος, η κυβέρνηση επένδυσε στην εκπαίδευση και την κατάρτιση γυναικών επιστημόνων, ενθαρρύνοντας την ισότητα των φύλων στις επιστημονικές δραστηριότητες. Οι γυναίκες είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στην επιστημονική κοινότητα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην επιστημονική πρόοδο της χώρας.

Η Νίνα Μπάρυ (1901-1961) ήταν Σοβιετική μαθηματικός, γνωστή για τη συνεισφορά της στις διαφορικές εξισώσεις και τη θεωρία συναρτήσεων. Γεννήθηκε στην Αγία Πετρούπολη και ήταν μία από τις πρώτες γυναίκες που αναδείχθηκαν σε εξέχουσες θέσεις στη Σοβιετική επιστημονική κοινότητα. Μαθήτριά του φημισμένου μαθηματικού Ιβάν Βινογκράντοφ, η Μπάρυ διέπρεψε σε έναν ανδροκρατούμενο επιστημονικό χώρο. Έγινε καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας και ήταν μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ. Το έργο της έχει επηρεάσει την εξέλιξη των μαθηματικών στη Σοβιετική Ένωση και διεθνώς (O'Connor, John J. Robertson, Edmund F., -).

Εικόνα 6: Νίνα Μπάρυ

Η Όλγα Λαντίζενσκαγια, επίσης μαθηματικός, γνωστή για την συμβολή της στο 19^ο πρόβλημα του Χίλμπερτ και την εργασία της στη ρευστοδυναμική (Friedlander and Keyfitz, 2006)

Παρά την πρόοδο και τις επιτυχίες που σημείωσαν οι γυναίκες επιστήμονες, η αναλογία τους σε ηγετικές θέσεις και στους ανώτερους τίτλους ήταν περιορισμένη. Η αναλογία των γυναικών μεταξύ των επικεφαλής εργαστηρίων στις ανώτατες σχολές ανήλθε περίπου στο 20% έως 30%. Ωστόσο, όταν πρόκειται για υψηλότερους τίτλους, όπως ο διδάκτορας επιστημών, η αναλογία μειωνόταν σημαντικά. Περίπου το 28% των επιστημόνων με τον τίτλο του διδάκτορα επιστημών ήταν γυναίκες, ενώ μόνο το 14% κατείχε τον τίτλο του διδάκτορα φυσικών επιστημών (Stuart, 1979).

Επιπλέον, η αναλογία των γυναικών μεταξύ των μελών των ακαδημιών επιστημών κυμαινόταν από 36% στη δεκαετία του 1950 έως λίγο κάτω από το 40% στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αυτή η διακύμανση υποδηλώνει ότι, αν και οι γυναίκες είχαν σημαντική παρουσία, υπήρχαν ακόμη εμπόδια που περιόριζαν την πλήρη ισότητα τους σε υψηλές ακαδημαϊκές και ερευνητικές θέσεις (Ilic, 1996).

Η Σοβιετική Ένωση επένδυσε στην εκπαίδευση και την κατάρτιση γυναικών επιστημόνων, προσφέροντάς τους ευκαιρίες για έρευνα και διδασκαλία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το εκπαιδευτικό σύστημα της ΕΣΣΔ υποστήριζε τη συμμετοχή των γυναικών σε προγράμματα σπουδών υψηλού επιπέδου και τους παρείχε τα εργαλεία και τους πόρους που χρειαζόταν για να διαπρέψουν στον τομέα τους. Παρόλο που υπήρχαν προκλήσεις, η συνολική συμβολή των γυναικών στις φυσικές επιστήμες ήταν αναμφισβήτητη και συνέβαλε στην επιστημονική πρόοδο της χώρας (Schuster, 1971)

Γενικά, η συμμετοχή των γυναικών στις φυσικές επιστήμες στη Σοβιετική Ένωση δεν περιοριζόταν μόνο στην έρευνα, αλλά επεκτεινόταν και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπου οι γυναίκες διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση των επόμενων γενεών επιστημόνων. Παρά τις δυσκολίες και τα εμπόδια, οι γυναίκες συνέχισαν να προωθούν την επιστημονική πρόοδο και να συμβάλλουν στην καινοτομία. Η κυβέρνηση της ΕΣΣΔ, αν και προώθησε την ισότητα των φύλων, δεν κατάφερε να εξαλείψει εντελώς τις ανισότητες, αλλά η παρουσία των γυναικών στις φυσικές επιστήμες ήταν αξιοσημείωτη και έθεσε τα θεμέλια για μελλοντικές επιτυχίες (Buckley, 1981).

2.7 Ακαδημία των Επιστημών

Η Ακαδημία των Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης ήταν ο κορυφαίος θεσμός για την προώθηση της επιστήμης και της τεχνολογίας στη χώρα. Ιδρύθηκε με στόχο την υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας και την ενίσχυση της τεχνολογικής ανάπτυξης, παίζοντας καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων του σοβιετικού κράτους. Παρά το γεγονός ότι οι ανώτερες θέσεις καταλαμβάνονταν κυρίως από άνδρες, οι γυναίκες είχαν ενεργή συμμετοχή στην Ακαδημία, συμβάλλοντας σημαντικά στην επιστημονική παραγωγή και την ανάπτυξη της επιστήμης στη Σοβιετική Ένωση.

Η Ακαδημία των Επιστημών δεν περιοριζόταν μόνο στη θεωρητική έρευνα, αλλά είχε επίσης σημαντικό ρόλο στην πρακτική εφαρμογή της επιστήμης για την επίτευξη βιομηχανικών και τεχνολογικών στόχων. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας αποτέλεσε κρίσιμο παράγοντα για την επιτάχυνση της βιομηχανικής παραγωγής και τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης.

Η Ακαδημία των Επιστημών συμμετείχε ενεργά στην προσπάθεια για τη μοντερνοποίηση της βιομηχανικής βάσης της ΕΣΣΔ. Μια από τις σημαντικές συμβολές της ήταν η ανάπτυξη νέων υλικών και τεχνολογιών που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή μηχανημάτων και εργοστασιακού εξοπλισμού. Οι γυναίκες επιστήμονες που εργάζονταν στην Ακαδημία συνέβαλαν επίσης στην έρευνα για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των εργοστασίων και των βιομηχανικών διαδικασιών (Tay, 1972).

Η τεχνολογία διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στη στρατηγική της Σοβιετικής Ένωσης για την ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας. Η Ακαδημία των Επιστημών συνεργάστηκε στενά με την κυβέρνηση και τη βιομηχανία για να επιτύχει τους παρακάτω στόχους:

- Αύξηση της παραγωγικότητας και μοντερνοποίηση της βιομηχανικής βάσης: Η Ακαδημία ανέπτυξε νέες τεχνολογίες και μεθόδους που ενσωματώθηκαν στην παραγωγή, αυξάνοντας την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα των σοβιετικών εργοστασίων (Ilic, 1996)

Βελτίωση του οικονομικού μηχανισμού σχεδιασμού και ελέγχου: Οι ερευνητές της Ακαδημίας εργάστηκαν για την ανάπτυξη συστημάτων που ενίσχυσαν τον κεντρικό σχεδιασμό και τον έλεγχο της οικονομίας, προωθώντας την αποτελεσματικότητα της σοβιετικής οικονομίας (Schuster, 1971).

- Υποστήριξη στρατιωτικών και εσωτερικών αναγκών: Η Ακαδημία διαδραμάτισε επίσης κρίσιμο ρόλο στην υποστήριξη της στρατιωτικής τεχνολογίας, ειδικά κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπου η έρευνα και η ανάπτυξη νέων όπλων και στρατηγικών τεχνολογιών ήταν κρίσιμη (Schwartz, 1979).

Η Ακαδημία των Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε ένα σημαντικό κέντρο επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, όπου οι γυναίκες είχαν ενεργό συμμετοχή. Παρόλο που οι ανώτερες θέσεις καταλαμβάνονταν κυρίως από άνδρες, οι γυναίκες που εργάζονταν στην Ακαδημία συνέβαλαν ουσιαστικά στην προώθηση της γνώσης και της τεχνολογίας. Η συμβολή τους στην έρευνα, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, αποτέλεσε παράδειγμα για τις επόμενες γενιές επιστημόνων και έθεσε τα θεμέλια για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων της Σοβιετικής Ένωσης (Buckley, 1981).

2.8 Βιοτεχνολογία και Γενετική Μηχανική

Η Σοβιετική Ένωση έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη βιοτεχνολογία και τη γενετική μηχανική, ιδίως κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960. Αυτές οι επιστήμες είχαν στρατηγική σημασία για το κράτος, τόσο για την αγροτική ανάπτυξη όσο και για τη βιομηχανία, και αποτέλεσαν πεδίο όπου οι γυναίκες επιστήμονες είχαν αξιοσημείωτη συμμετοχή.

Η βιοτεχνολογία στη Σοβιετική Ένωση αναπτύχθηκε ως απάντηση στις ανάγκες για αύξηση της παραγωγικότητας στη γεωργία και τη βιομηχανία. Ειδικά στον τομέα της γεωργίας, η χρήση της γενετικής μηχανικής για την ανάπτυξη νέων ποικιλιών φυτών και ζώων ήταν ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση των επισιτιστικών αναγκών του κράτους.

Η βιοτεχνολογία και η γενετική μηχανική δεν περιορίστηκαν μόνο στη γεωργία. Αυτές οι επιστήμες είχαν επίσης εφαρμογές στη βιομηχανία, ιδιαίτερα στη βιομηχανία τροφίμων και φαρμάκων. Η ανάπτυξη νέων βιολογικών διαδικασιών για την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων αποτέλεσε ένα από τα κύρια πεδία έρευνας.

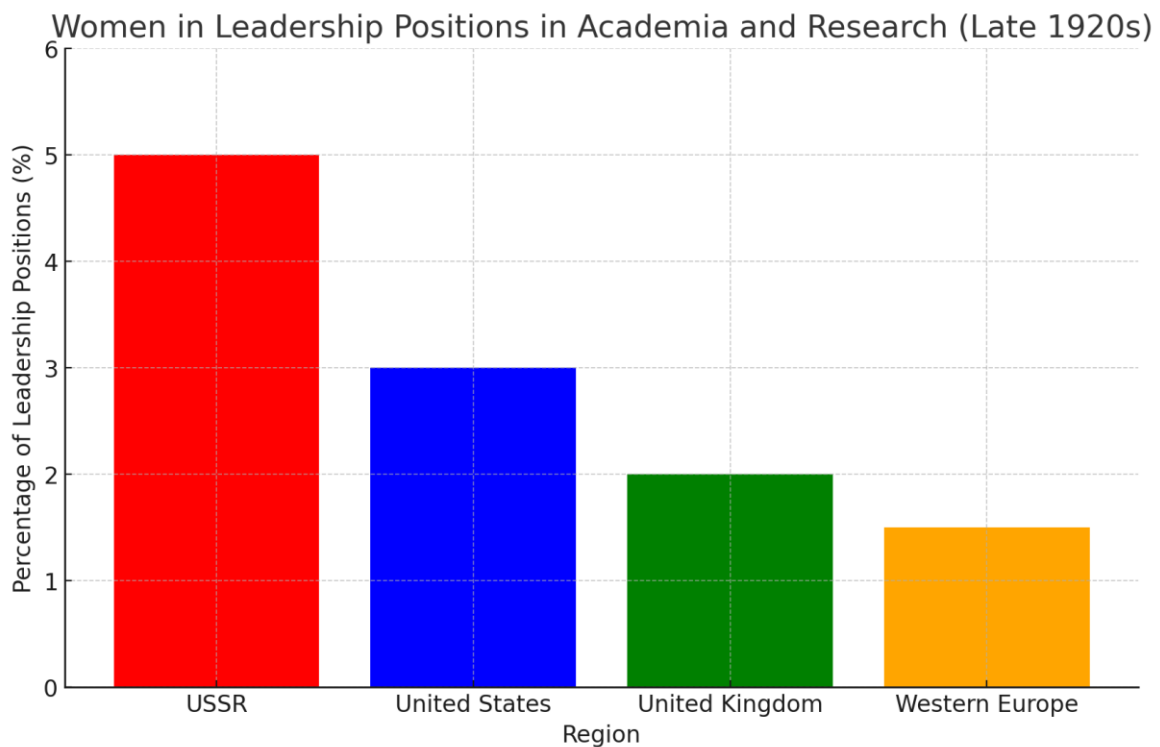
Η παραγωγή αντιβιοτικών και άλλων φαρμάκων μέσω βιοτεχνολογικών διαδικασιών ήταν ένα από τα πεδία όπου η Σοβιετική Ένωση κατέγραψε σημαντική πρόοδο. Οι έρευνες σε αυτόν τον τομέα δεν είχαν μόνο στόχο την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών της χώρας, αλλά και την εξαγωγή φαρμάκων σε άλλες χώρες, συμβάλλοντας στην οικονομία της ΕΣΣΔ (Tay, 1972).

Η βιοτεχνολογία και η γενετική μηχανική στη Σοβιετική Ένωση αποτέλεσαν έναν τομέα επιστήμης με στρατηγική σημασία, που συνεισέφερε τόσο στην αγροτική ανάπτυξη όσο και στη βιομηχανία. Οι γυναίκες επιστήμονες έπαιξαν καίριο ρόλο στην ανάπτυξη αυτών των επιστημών, και η συμβολή τους ήταν ουσιαστική για την πρόοδο της βιοτεχνολογίας και της γενετικής μηχανικής στη Σοβιετική Ένωση.

3 Ένας άλλος κόσμος - Η κατάσταση στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο (Σύγκριση)

Η σύγκριση της θέσης των γυναικών στη Σοβιετική Ένωση με τις καπιταλιστικές χώρες της Δύσης, ειδικά κατά τη διάρκεια και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποκαλύπτει σημαντικές διαφορές που καθορίστηκαν από τις διαφορετικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κάθε πλευράς. Ενώ η Σοβιετική Ένωση, με βάση τη μαρξιστική-λενινιστική ιδεολογία, προώθησε ενεργά την ισότητα των φύλων, οι καπιταλιστικές χώρες, όπως οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, κινήθηκαν με πιο αργούς ρυθμούς προς την ενσωμάτωση των γυναικών στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

Πίνακας 6

3.1 Πολιτική Ισότητα και Συμμετοχή των Γυναικών

Στη Σοβιετική Ένωση, το κράτος ενσωμάτωσε τις γυναίκες στην πολιτική ζωή, εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή τους σε κρατικά και κοινωνικά όργανα. Η συμμετοχή τους στην πολιτική δεν ήταν μόνο θεωρητική αλλά πρακτική, με τις γυναίκες να κατέχουν θέσεις στην κυβέρνηση και στα σοβιέτ. Το κράτος προώθησε την ισότητα μέσω της εκπαίδευσης και της συμμετοχής στην αγορά εργασίας, αλλά και στην άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων. Έως τη δεκαετία του 1970, οι γυναίκες αποτελούσαν το 51% των εργαζομένων στη Σοβιετική Ένωση, και συμμετείχαν ενεργά στην πολιτική ζωή (Wahlang, 2021).

Αντίθετα, στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο, η πολιτική συμμετοχή των γυναικών ήταν πιο περιορισμένη. Στις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία, παρότι οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα ψήφου στις αρχές του 20ού αιώνα, οι ρόλοι τους στην πολιτική παρέμειναν δευτερεύοντες. Μέχρι τη δεκαετία του 1970, η εκπροσώπηση των γυναικών σε πολιτικά αξιώματα ήταν χαμηλή, και παρά την αυξανόμενη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας, συνέχιζαν να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην επίτευξη ανώτερων πολιτικών και επαγγελματικών θέσεων.

3.2 Οικονομική Συμμετοχή και Αγορά Εργασίας

Η Σοβιετική Ένωση ενσωμάτωσε τις γυναίκες στην οικονομία μέσω κρατικά σχεδιασμένων προγραμμάτων, τα οποία προωθούσαν την ισότητα στην απασχόληση και την εκπαίδευση. Οι γυναίκες είχαν πρόσβαση σε επαγγέλματα που σε καπιταλιστικές χώρες της Δύσης ήταν ακόμα απρόσιτα, όπως οι φυσικές επιστήμες και η μηχανική. Στη Σοβιετική Ένωση, το 28% των μηχανικών ήταν γυναίκες, ενώ στις ΗΠΑ, μόνο το 1,6%. Παράλληλα, το 38,8% των επιστημονικών εργαζομένων ήταν γυναίκες το 1970, ενώ στις ΗΠΑ το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μόλις 9,4% (Schilling, 1974).

Στον καπιταλιστικό κόσμο, οι γυναίκες εντάχθηκαν στην αγορά εργασίας κυρίως κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, για να καλύψουν θέσεις εργασίας που άφησαν κενές οι άντρες. Όμως, μετά τον πόλεμο, πολλές από αυτές τις θέσεις επανήλθαν στους άντρες, και οι γυναίκες ενθαρρύνθηκαν να επιστρέψουν στους παραδοσιακούς τους ρόλους. Η πρόσβασή τους σε επαγγέλματα με υψηλό κοινωνικό κύρος και υψηλές αποδοχές ήταν περιορισμένη, ενώ παρέμεναν οι ανισότητες στον μισθό και τις ευκαιρίες προαγωγής.

3.3 Κοινωνική Πολιτική και Οικογενειακή Ζωή

Οι κοινωνικές πολιτικές της Σοβιετικής Ένωσης έθεταν την ενσωμάτωση των γυναικών στην αγορά εργασίας ως κεντρική προτεραιότητα, διασφαλίζοντας παράλληλα την παροχή υπηρεσιών για τη φροντίδα των παιδιών και την υποστήριξη της μητρότητας. Το σοβιετικό κράτος προσέφερε άδεια μητρότητας με πλήρεις αποδοχές, ενώ δημιουργήθηκε εκτεταμένο δίκτυο παιδικών σταθμών για να βοηθήσει τις γυναίκες να συνδυάσουν τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις με τη φροντίδα της οικογένειας.

Αντίθετα, οι δυτικές χώρες προσέφεραν λιγότερες κοινωνικές υπηρεσίες για τις εργαζόμενες γυναίκες. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, οι πολιτικές άδειας μητρότητας ήταν πολύ λιγότερο γενναιόδωρες, ενώ πολλές γυναίκες αναγκάζονταν να επιστρέψουν στην εργασία τους σύντομα μετά τη γέννηση των παιδιών τους. Οι κοινωνικές δομές στις ΗΠΑ βασίζονταν περισσότερο στην ατομική επιλογή και λιγότερο σε κρατικά προγράμματα υποστήριξης (Wahlang, 2021).

3.4 Εκπαίδευση και Επιστημονική Έρευνα

Στη Σοβιετική Ένωση, η εκπαίδευση θεωρήθηκε κλειδί για την ισότητα των φύλων, και οι γυναίκες ενθαρρύνονταν να ακολουθήσουν επιστημονικές καριέρες. Πολλές γυναίκες διακρίθηκαν σε τομείς όπως η φυσική, η χημεία και η γεωλογία, με το 25,7% των διδακτορικών να απονέμεται σε γυναίκες. Οι γυναίκες είχαν πρόσβαση σε ερευνητικές θέσεις και πανεπιστήμια, με την ιδεολογία του κράτους να ενισχύει την ισότητα στην εκπαίδευση.

Στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο, η πρόοδος στην εκπαίδευση ήταν πιο σταδιακή. Αν και οι γυναίκες απέκτησαν σταδιακά πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση, ειδικά στους τομείς των θετικών επιστημών και της μηχανικής, συνέχισαν να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην είσοδο και την πρόοδο σε ανώτερες ακαδημαϊκές και ερευνητικές θέσεις (Schilling, 1974).

3.5 Συμπεράσματα

Η σύγκριση των γυναικών στη Σοβιετική Ένωση και στις καπιταλιστικές χώρες αποκαλύπτει βαθιές διαφορές στις πολιτικές και κοινωνικές δομές που επηρέασαν τη συμμετοχή τους στην πολιτική, την οικονομία, την εκπαίδευση και την οικογενειακή ζωή. Ενώ η Σοβιετική Ένωση υιοθέτησε ένα σύστημα κρατικής υποστήριξης που ενίσχυε την ισότητα των φύλων, οι καπιταλιστικές χώρες της Δύσης προχώρησαν πιο αργά προς την πλήρη ενσωμάτωση των γυναικών στην κοινωνική ζωή, συχνά αντιμετωπίζοντας διακρίσεις και εμπόδια στην επαγγελματική τους ανέλιξη.

Πίνακας 7

Κατηγορία	Σοβιετική Ένωση	Ηνωμένες Πολιτείες
Συμμετοχή γυναικών σε επιστήμες και τεχνολογία	38.8% των επιστημονικών εργαζομένων είναι γυναίκες (1970)	9.4% των επιστημόνων είναι γυναίκες (1970)
Ποσοστό γυναικών με διδακτορικά διπλώματα	25.7% με Διδακτορικά Επιστημών (1970)	16% με Διδακτορικά Επιστημών (1970)
Γυναίκες μηχανικοί	28% των μηχανικών είναι γυναίκες	1.6% των μηχανικών είναι γυναίκες
Γυναίκες φυσικοί επιστήμονες	27.3% των κατόχων τίτλου υποψήφιου επιστήμονα είναι γυναίκες	Κορυφαίο ποσοστό στο 13.7% στις βιολογικές επιστήμες

4 Συμπεράσματα και Επίδραση στην Παγκόσμια Ιστορία

Η ανάλυση της θέσης των γυναικών στη Σοβιετική Ένωση και στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο κατά τον 20ό αιώνα αναδεικνύει σημαντικές διαφορές αλλά και ομοιότητες μεταξύ των δύο συστημάτων. Η Σοβιετική Ένωση προώθησε συστηματικά την ισότητα των φύλων μέσω κεντρικά σχεδιασμένων πολιτικών που ενσωμάτωναν τις γυναίκες στην αγορά εργασίας, την εκπαίδευση, την πολιτική και την επιστήμη. Το σοσιαλιστικό κράτος θεωρούσε τη συμμετοχή των γυναικών κλειδί για την κοινωνική και οικονομική του ανάπτυξη, και έτσι παρείχε υποστηρικτικά μέτρα, όπως άδειες μητρότητας, κοινωνικές υπηρεσίες και ίσα δικαιώματα στην εκπαίδευση.

Αντίθετα, στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο, η πρόοδος προς την ισότητα των φύλων ήταν πιο αργή και ανισόμετρα. Παρότι οι γυναίκες κέρδισαν σταδιακά δικαιώματα ψήφου και εκπροσώπησης, ειδικά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι πολιτικές και κοινωνικές δομές συνέχιζαν να προωθούν παραδοσιακούς ρόλους για τις γυναίκες. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, οι γυναίκες αντιμετώπισαν εμπόδια στην πολιτική και επαγγελματική τους ανέλιξη, ενώ οι κοινωνικές προσδοκίες και οι διακρίσεις στον χώρο εργασίας συνέχισαν να περιορίζουν τις ευκαιρίες τους.

Και στα δύο συστήματα, οι γυναίκες αντιμετώπισαν προκλήσεις στην πλήρη ενσωμάτωσή τους σε ανώτερες θέσεις εξουσίας και λήψης αποφάσεων. Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε, υπήρχαν εμπόδια για την ανάδειξή τους σε ηγετικές θέσεις. Στη Σοβιετική Ένωση, αν και οι γυναίκες είχαν σημαντική συμμετοχή στην παραγωγή και την επιστήμη, η παρουσία τους σε υψηλόβαθμες θέσεις εξουσίας ήταν περιορισμένη. Στις καπιταλιστικές χώρες, οι γυναίκες έπρεπε να παλέψουν για δικαιώματα που θεωρούνταν αυτονόητα στη Σοβιετική Ένωση, όπως η προστασία της μητρότητας και η ίση αμοιβή.

Η διαφορετική αντιμετώπιση των γυναικών στη Σοβιετική Ένωση και στον δυτικό καπιταλιστικό κόσμο είχε σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια ιστορία και την εξέλιξη των δικαιωμάτων των γυναικών. Η Σοβιετική Ένωση, ως το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος, χρησιμοποίησε την ισότητα των φύλων ως κεντρικό στοιχείο της ιδεολογίας της και προώθησε την ενσωμάτωση των γυναικών σε κάθε πτυχή της κοινωνίας. Αυτή η πολιτική ενέπνευσε άλλες σοσιαλιστικές χώρες και επηρέασε διεθνή κινήματα για τα δικαιώματα των γυναικών,

καθώς έδειξε ότι η συμμετοχή των γυναικών μπορεί να είναι ουσιαστική και ισότιμη σε όλα τα επίπεδα.

Η σοβιετική προσέγγιση στην ισότητα των φύλων επηρέασε επίσης το πώς οι καπιταλιστικές χώρες προσέγγισαν το γυναικείο ζήτημα. Στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, οι γυναίκες κινητοποιήθηκαν και πίεσαν για ισότητα, αξιοποιώντας ως παράδειγμα τις αλλαγές που είχαν συντελεστεί στη Σοβιετική Ένωση. Ο ανταγωνισμός κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ενέτεινε την ανάγκη των δυτικών χωρών να δείξουν ότι μπορούσαν να προσφέρουν κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, προωθώντας, έτσι, με βραδύτερους ρυθμούς την ενσωμάτωση των γυναικών στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

Επιπλέον, η συμμετοχή των γυναικών στην πολεμική προσπάθεια κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και στα δύο συστήματα, επαναπροσδιόρισε τον ρόλο τους, οδηγώντας σε πιο μόνιμες αλλαγές στους τομείς της εργασίας και της κοινωνικής ζωής. Στη Σοβιετική Ένωση, οι γυναίκες ενσωματώθηκαν πλήρως στην οικονομία μετά τον πόλεμο, ενώ στη Δύση, οι γυναίκες που είχαν εργαστεί σε πολεμικές βιομηχανίες κλήθηκαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους, αν και πολλές διατήρησαν τις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες.

Συνολικά, η σοσιαλιστική πολιτική για την ισότητα των φύλων έθεσε τα θεμέλια για μια πιο δίκαιη και συμπεριληπτική κοινωνία, η οποία επηρέασε τις μετέπειτα εξελίξεις στα δικαιώματα των γυναικών παγκοσμίως. Αντίθετα, στις καπιταλιστικές χώρες, οι κοινωνικές αλλαγές ήταν αποτέλεσμα μιας πιο σταδιακής και συχνά αμφιλεγόμενης διαδικασίας, η οποία καθορίστηκε από τις δυνάμεις της αγοράς και την αντίσταση των παραδοσιακών πατριαρχικών δομών. Ωστόσο, και τα δύο συστήματα, μέσα από τις διαφορές και τις συγκρούσεις τους, συνέβαλαν καθοριστικά στην παγκόσμια πρόοδο των δικαιωμάτων των γυναικών.

5 Βιβλιογραφία

Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές (πηγές) της Εργασίας.

Al-Quraishi, M.Y.I. and Al-Karai, M.M.Y. (2022) ‘The Role of Joseph Stalin in the Bolshevik Revolution of October 1917’, *Journal of Tikrit University for Humanities*, 29(8, 2), pp. 279–295. Available at: <https://doi.org/10.25130/jtuh.29.8.2.2022.15>.

Attwood, L. (1999) *Creating the New Soviet Woman*. London: Palgrave Macmillan UK. Available at: <https://doi.org/10.1057/9780333981825>.

Buckley, M. (1981) ‘Women in the Soviet Union’, *Feminist Review*, (8), p. 79. <https://doi.org/10.2307/1394929>.

Cottam, K.J. (1998) ‘Women in War and Resistance: Selected Biographies of Soviet Women Soldiers’, (*No Title*) [Preprint].

Edmondson, L.H. (ed.) (1992) *Women and society in Russia and the Soviet Union*. Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press.

Fitzpatrick, S. (2002) *Education and social mobility in the Soviet Union 1921-1934*. Cambridge University Press.

Friedlander, Susan; Keyfitz, Barbara (2006), ‘*Olga Ladyzhenskaya and Olga Oleinik: Two Great Women Mathematicians of the 20th Century*’, *Women in Mathematics: The Legacy of Ladyzhenskaya and Oleinik*

Goldman, W.Z. (1993) *Women, the state, and revolution: Soviet family policy and social life, 1917-1936*. Cambridge ; New York, New York, USA: Cambridge University Press (Cambridge Russian, Soviet, and post-Soviet studies).

Graham, L.R. (ed.) (1990) *Science and the Soviet social order*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Ichikawa, H. (2018) *Soviet Science and Engineering in the Shadow of the Cold War*. 1st edn. Routledge. Available at: <https://doi.org/10.4324/9781315148199>.

Ilic, M. (1996) ‘Women Workers in the Soviet Mining Industry: A Case-Study of Labour Protection’, *Europe-Asia Studies*, 48(8), pp. 1387–1401.

Ilic, M. (ed.) (2018) *The Palgrave Handbook of Women and Gender in Twentieth-Century Russia and the Soviet Union*. London: Palgrave Macmillan UK. Available at: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-54905-1>.

Kanimetov A. (1969) *The Development of public education in Soviet Central Asia*.

Karakeeva S. (1978) ‘The Formation of socialist relations in the family and life of the Kyrgyz.’, *Institute of history, Academy of Sciences of the Kirghiz SSR. Frunze: Ilim*, p. P.149.

- Katsiampoura G. (2015) 'Alexandra Kollontai and Inessa Armand: How socialist feminism may empower critical education', *Proceedings of the IV International Conference on Critical Education "Critical Education in the Era of Crisis"*, pp. 390-399 [Preprint].
- Katsiampoura, G. (2017) 'The Tradition of Workers' Schools and Popular Education in late 19th and early 20th Century - Europe'.
- Kneen, P. (1984) *Soviet Scientists and the State*. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-07332-0>.
- Krylova A. (2010) *Soviet Women in Combat: A History of Violence on the Eastern Front*. Cambridge University Press.
- Mandel, W. (1971) 'Soviet Women and Their Self-Image', *Science & Society*, 35(3), pp. 286–310.
- Markwick R., Charon Cardona E. (2012) *Soviet Women on the Frontline in the Second World War*. Palgrave Macmillan.
- Massell, G.J. (1974) *The surrogate proletariat: Moslem women and revolutionary strategies in Soviet Central Asia, 1919-1929*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Mazur, D.P. (1973) 'Fertility and economic dependency of Soviet women', *Demography*, 10(1), pp. 37–51. Available at: <https://doi.org/10.2307/2060749>.
- Mcdermid J., Hillyar A. (1999) *Midwives of the Revolution: Female Bolsheviks and Women Workers in 1917*. JSTOR.
- Menzio, M.R. (2022) *The Secrets of Soviet Cosmonauts*. Cham: Springer International Publishing. Available at: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-09652-5>.
- O'Connor, John J. Robertson, Edmund F. (-) '«Bari, Nina», MacTutor History of Mathematics archive'. Available at: <https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Bari/>.
- Ofer, G. and Vinokur, A. (1985) 'Work and Family Roles of Soviet Women: Historical Trends and Cross-Section Analysis', *Journal of Labor Economics*, 3(1), pp. S328–S354.
- Reid, S.E. (1998) 'All Stalin's Women: Gender and Power in Soviet Art of the 1930s', *Slavic Review*, 57(1), pp. 133–173. Available at: <https://doi.org/10.2307/2502056>.
- Schilling, G.F. (1974) 'Women in science and technology: U.S./USSR comparisons', Rand Corp., Santa Monica, Calif, Rand-P-5239
- Schuster, A. (1971) 'Women's Role in the Soviet Union: Ideology and Reality', *Russian Review*, 30(3), p. 260. Available at: <https://doi.org/10.2307/128134>.
- Schwartz, J.S. (1979) 'Women under Socialism: Role Definitions of Soviet Women', *Social Forces*, 58(1), p. 67. Available at: <https://doi.org/10.2307/2577785>.

Stuart, R.C. (1979) 'Women in Soviet Rural Management', *Slavic Review*, 38(4), pp. 603–613. Available at: <https://doi.org/10.2307/2496565>.

Tay, A.E.-S. (1972) 'The Status of Women in the Soviet Union', *The American Journal of Comparative Law*, 20(4), p. 662. Available at: <https://doi.org/10.2307/839036>.

Tatybekov J. S. (1975) 'The Great October revolution and women of Kyrgyzstan.', *Frunze: Kyrgyzstan* [Preprint], (12-13.).

Wahlang, J. (2021) 'Role of Soviet women in Second World War in comparative perspective', *International Journal of Russian Studies*, 10.

Γρόλλιος Γ. (2017) '100 χρόνια από την Οκτωβριανή Επανάσταση', *Τετράδια Μαρξισμού* [Preprint].

Γρόλλιος Γ. (2008) 'Η διαμάχη για την πολυτεχνική εκπαίδευση στα πρώτα χρόνια της Σοβιετικής εξουσίας', *Ουτοπία*, (78), pp. 135–156.

Ιζβέστια, (1936) 'USSR Laws 1936, text 309'.

Κολοντάι Α. (2016). "ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ από την πρωτόγονη κοινωνία στη σύγχρονη εποχή", *Σύγχρονη εποχή* (221-224).

Πάσα Α. (2017). "Άξιο τέκνο ενός καταξιομένου λαού» Από το χωράφι, στα όργανα της σοβιετικής εξουσίας", *Σύγχρονη εποχή* (221-224).

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.